

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Psühholoogia Instituut

Daniel Markus Vardja

Treeneri professionaalse identiteedi seosed eneseraporteeritud psühhosotsiaalse keskkonna
loomisega. Esialgne analüüs
Magistritöö

Juhendaja: Aave Hannus, *PhD*

Läbiv pealkiri: Treeneri identiteet ja psühhosotsiaalsel arengut toetava keskkonna loomine

Tartu 2026

Treeneri professionaalse identiteedi seosed eneseraporteeritud psühhosotsiaalse keskkonna loomisega. Esialgne analüüs

Kokkuvõte

Käesoleva magistritöö eesmärk oli (1) kohandada Eesti konteksti treeneri identiteedi ja spordis eluoskuste õpetamise küsimustikud ning hinnata nende psühhomeetrilisi omadusi ja (2) uurida seoseid treeneri professionaalse identiteedi ja psühhosotsiaalse treeningkeskkonna loomise vahel. Töö tugineb positiivse noorte arengu (*Positive Youth Development*; PYD) raamistikule, mille kohaselt spordikeskkond võib toetada noorte psühholoogilist, sotsiaalset ja emotsionaalset arengut, kuid selle arengu potentsiaal sõltub suurel määral treeneri rollist ja tema loodud keskkonnast.

Uuringus osales 103 Eesti noortetreenerit. Andmete kogumiseks kasutati treeneri identiteedi olulisuse skaalat (Pope & Hall, 2014), kahemõõtmelist treeneri identiteedi küsimustikku (Yukhymenko-Lescroart, 2024) ning struktureeritud ja positiivse treeningkeskkonna loomise küsimustikku (Camiré et al., 2021). Kõik mõõtevahendid tõlgiti töö raames eesti keelde ning viidi läbi esmane valideerimine.

Tulemused näitasid, et terviklikule arengule orienteeritud treeneri identiteet on tugevalt seotud treenerite eneseraporteeritud struktureeritud ja positiivse treeningkeskkonna loomisega, samas kui võidule orienteeritud identiteet ei ennustanud struktureeritud positiivse keskkonna loomist. Lisaks leiti, et kõrgema tasemega sportlastega töötavad treenerid olid rohkem võidule orienteeritud. Regressioonanalüüs näitas, et treeneri identiteedi komponendid selgitasid 38.2% struktureeritud positiivse treeningkeskkonna loomise varieeruvusest.

Märksõnad: Treeneri professionaalne identiteet, positiivne noorte areng (PNA), treeningkeskkond, noortesport, treeneriharidus

The role of professional coaching identity in shaping a psychosocial coaching environments in youth sport: A preliminary study within a positive youth development framework in Estonia.

Abstract

The aims of this master's thesis were (1) to adapt coach identity and life skills development questionnaires to the Estonian context and evaluate their psychometric properties, and (2) to examine the relationships between coaches' professional identity and the creation of a psychosocial training environment. The study is grounded in the Positive Youth Development (PYD) framework, which suggests that sport can support young people's psychological, social, and emotional development; however, this potential largely depends on the coach and the environment they create.

The sample consisted of 103 Estonian youth coaches. Data were collected using the Coach Identity Importance Scale (Pope & Hall, 2014), the two-dimensional coach identity questionnaire (Yukhymenko-Lescroart, 2024), and the structured positive training environment scale (Camiré et al., 2021). All instruments were translated into Estonian and underwent initial validation.

The results indicated that a holistic development-oriented coach identity was strongly associated with the self-reported creation of a structured and positive training environment, whereas a win-oriented identity did not predict such an environment. Additionally, coaches working with higher-level athletes were more win-oriented. Regression analysis showed that coach identity components explained 38.2% of the variance in the creation of a structured positive training environment.

Keywords: Coaching identity, positive youth development, youth sport, life skills development, coach education

Väljakutsed noortesportis

Noortesportis osalemine võib toetada teismeliste arengut, õpetades olulisi eneseregulatsiooni ja sotsiaalseid oskusi ning eesmärkide seadmist (Newman et al., 2017), soodustades sotsiaalset arengut (Bruner et al., 2017), füüsilist ja emotsionaalset turvatunnet (Newman et al., 2017) ning aidates toime tulla eluraskustega (Anderson-Butcher et al., 2018). Teismeiga (10–19 eluaastat) on seejuures kriitiline aeg autonoomsuse ja identiteedi (Newman, 2020) kujunemisel, mil suureneb vastutus isiklike valikute eest ja kujunevad isiklikud väärtused (Kromerova-Dubinskiene & Sukys, 2016), luues võimalused püsivate väärtuste kinnistamiseks (Ahn et al., 2022). Seega pakub organiseeritud sportis osalemine lastele ja noortele võimalusi mitte ainult kehaliste oskuste omandamiseks, vaid ka psühholoogilise arengu ja sotsiaalse integratsiooni toetamiseks (Morano et al., 2020). Siiski rõhutavad teadusuuringud, et kõigi spordist saadavate võimalike kasude saavutamiseks ei piisa pelgalt sportis osalemisest (Gould, 2019), vajalik on teadlikku struktureerimist ja kasvatuslikku fookust, mis võimaldab eluks vajalike oskuste süstemaatilist õpetamist ja nende ülekandmist teistesse eluvaldkondadesse (Perkins & Noam, 2007).

Enam kui pooled Eesti lapsed ja noored treenivad regulaarselt, enim just 10–11-aastaste seas, kuid alates 13. eluaastast algab organiseeritud treeningtegevusest loobumine (Kultuuriministeerium, 2024), ning 15. eluaastaks langeb spordist välja 70-80% noortest (Merkel, 2013). Spordist loobumise põhjustena tuuakse sageli välja noortesporti liigne rõhuasetus sotsiaalsele võrdlusele ja teiste võitmisele, samuti väärtushinnangute lahknevused lapsevanemate, treenerite ja noorsportlaste vahel. Kui noorte jaoks on olulised isiklik areng, lõbu ja positiivsed kogemused, siis lapsevanemad ja treenerid usuvad sagedamini, et spordi peamine eesmärk on teiste võitmine (Merkel, 2013). Et vähendada spordist väljalangemist ja jõuda spordist saadavate potentsiaalsete kasudeni, tuleb muuta noortesporti filosoofiat selliselt, et see toetaks noorte püsivat arengut läbi turvalise, rõõmupakkuva ja arendava keskkonna loomise, kus lapse füüsiline, vaimne ja sotsiaalne areng on eesmärgiks omaette (Merkel, 2013). Seda sama rõhutab ka positiivse noorte arengu (*Positive Youth Development*) konseptsioon, mille keskmes on noore kui tervikliku indiviidi arengu toetamine.

Positiivne noorte areng sportis

Spordikeskkond on pere ja kooli kõrval oluline noore arengu mõjutaja. Sportis osalemine võib parandada tervist, akadeemilisi tulemusi, aidata kaasa paremate käitumisharjumuste kujunemisele ja toetada ühiskonna paremini mõistmist (Holt et al., 2017). Organiseeritud sportis osalemisega võib kaasneda palju potentsiaalset kasu, nende seas depressiooni ja ärevuse sümptomite vähenemine, sisemise motivatsiooni ja saavutusvajaduse

suurenemine ning erinevate positiivsete isikuomaduste kujunemine (Chacón-Cuberos et al., 2020; Laborde et al., 2016; Pengpid & Peltzer, 2019). Samuti kujunevad spordikeskkonnas tugevad sotsiaalsed tugisüsteemid, mis soodustavad õppimist ja arengut (Reverdito et al., 2017).

Positive Youth Development ehk positiivne noorte areng (PNA) on raamistik, mis vastukaaluks traditsioonilistele lähenemistele, kus keskendutakse pigem noorte vigade parandamisele, keskendub noorte individuaalsetele tugevustele ja arengupotentsiaalile, ning näeb noori väärtuslike ressursidena ühiskonnas (Catalano et al., 2004).

PNA raamistik spordis püüab leida viise, kuidas sporditegevuse kaudu optimeerida noorte sisemisi tugevusi ja soodustada positiivsete spordielamuste kogemist (Holt et al., 2017). Erinevad PNA mudelid rõhutavad suhete kvaliteedi, organisatsioonikultuuri ja ka spordikeskkonna struktuuri mõjule noore arengus (Smith et al., 2024). Kuigi kontseptuaalseid PNA mudeleid spordis on erinevaid, on nende kõigi ühiseks nimetajaks noorte arengupotentsiaali toetamine tuginedes sisemistele arengut toetavatele ressurssidele (nt psühhosotsiaalsed oskused, õppimisele pühendumine, positiivne tulevikuvaade) ja välistele arengut toetavatele ressurssidele (turvalist keskkonda pakkuvad täiskasvanud, kogukonna mõju) (Taylor et al., 2017).

Spordiprogrammidel on potentsiaal toetada noorte arengut sotsiaalse ja emotsionaalse õppimise kaudu (Wright, 2023), mistõttu võib noortespordis osalemist käsitleda kui üht võimalikku sekkumist, mis aitab kaasa noorte kujunemisele terveteks ja produktiivseteks täiskasvanuteks (Beasley et al., 2022).

Erinevad spordispetsiifilised PNA programmid rõhuvad eluks vajalike oskuste arendamist läbi treeningprotsessi (Lerner, 2005). Sotsiaal-emotsionaalseid oskusi, mida PNA kontekstis nimetatakse sageli ka eluoskusteks (*Life skills*), on varasemalt defineeritud mitmeti (nt (Gould & Carson, 2008) kuid hiljuti on neid kirjeldatud kui isiklikke ressursse (psühhosotsiaalsed oskused, hoiakud, identiteet), mis arenevad spordis ja on rakendatavad koolis, tööl ja muudes eluvaldkondades (Pierce et al., 2017). Spordipsühholoogid on defineerinud eluoskusi kui füüsilisi, käitumuslikke ja kognitiivseid kompetentse, mis on vajalikud igapäevaelu väljakutsetega toimetulekuks (Hodge & Danish, 1999) ja mis on ülekantavad erinevatesse elukontekstidesse (Papacharisis et al., 2005). Noori, kes on omandanud rohkem ja mitmekesisemaid eluoskusi, iseloomustab parem kohanemisvõime, kõrgem heaolu ja rahulolu eluga, arenenud sotsiaal-emotsionaalsed oskused ning väiksem kalduvus riskikäitumisele (Dost-Gözkan et al., 2021).

Arvestades noortesporti kontekstuaalseid eripärasid, on spordipsühholoogia uurijad esitanud kontseptuaalseid mudeleid positiivse noorte arengu kohta. Petitpas ja teised (2005) pakkusid arengupsühholoogia kirjanduse põhjal välja mudeli, mille kohaselt on positiivne psühholoogiline areng kõige tõenäolisem siis, kui noored sportlased (1) osalevad eakohases ja toetavas keskkonnas, (2) on ümbritsetud hoolivate täiskasvanud mentorite ja positiivse rühma või kogukonnaga, (3) omandavad olulisi eluoskusi ja (4) saavad kasu terviklikust hindamis- ja uurimissüsteemist. Gould ja Carson (2008) esitasid heuristilise mudeli, mis selgitab eluoskuste arengut spordi kaudu. Üheks enamkasutatavaks teoreetiliseks raamistikuks noorte positiivse arengu kirjeldamisel on 5C-mudel, mille kohaselt kujuneb positiivne areng läbi viie keskse valdkonna: *pädevus (competence)*, *enesekindlus (confidence)*, *seotus (connection)*, *iseloome (character)* ja *hoolivus (caring)* (Lerner, 2005). Nende komponentide tugevnemine on seotud noorte üldise heaolu, eluga rahulolu ja ühiskondliku panustamise suurenemisega. 5C-mudelit on edukalt rakendatud ka spordikontekstis, kus see aitab mõista, kuidas treeningprotsessi kaudu saab toetada noorte mitmekülgset arengut (Holt et al., 2017).

Selleks, et toetada ja arendada noorte eluoskusi läbi organiseeritud spordi, on välja töötatud sekkumisprogrammide loomise põhimõtted (Fraser-Thomas et al., 2005). Sõltuvalt sellest, kuidas spordiprogrammid on üles ehitatud ja millist sisu need pakuvad, võib sport kujuneda oluliseks vahendiks noorte psühhosotsiaalse arengu toetamisel (Bruner et al., 2023, 2024; Holt et al., 2017). Eluoskuste süstemaatiliseks õpetamiseks spordikeskkonnas on välja töötatud mitmeid spetsiaalseid õppeprogramme ja õppekavasid, näiteks *Teaching Personal and Social Responsibility (TPSR)*; (Hellison & Wright, 2003), *Sports United to Promote Education and Recreation (SUPER)*; (Danish et al., 2002) ja *Sport-Specific Life Skills Programs* (Petitpas et al., 2005).

Varajase professionaliseerumise probleemid

Praeguse noortesporti üheks nõrkuseks on varajane professionaliseerimine ja võitmisele orienteeritus, millest tulenevalt on treeningud suunatud suuresti vaid spordiala spetsiifiliste tehniliste ja taktikaliste oskuste arendamisele. Uuringute andmed näitavad, et keskmine laps tegeleb spordiga ligikaudu kolm aastat ja lõpetab osalemise enne 11. eluaastat, 15. eluaastaks langeb spordist välja 70-80% noortest (Merkel, 2013). Peamise põhjusena toovad noored välja lõbu puudumise (Persson et al., 2020). Kuigi spordirahulolu uuringud näitavad, et „lõbutsemine“ on peamine põhjus, miks enamik lapsi soovib spordis osaleda, arvavad ekslikult nende laste vanemad, et lapsi motiveerib spordis osalema „võitmine“ (Merkel, 2013).

Wiersma (2000) tõi välja, et varajase professionaliseerumise üks peamisi ohte noortesportlasele on varajane spetsialiseerumine, millega kaasnevad suurenenud vigastuste risk, ülekoormusvigastused, vaimne kurnatus, majanduslik koormus ning piiratud sotsiaalne elu. Varajane spetsialiseerumine tähendab sageli, et noored sportlased tegutsevad pideva surve all, peavad järgima tihedat treening- ja võistlusgraafikut ning loobuma teistest huvidest ja sotsiaalsetest suhetest (Arthur et al., 2023). Ka Gould (2010) on rõhutanud, et noortesportlasele varajase spetsialiseerumise üheks üha enam muret tekitavamaks tagajärjeks on sotsiaalne isoleeritus. Tulemuseks võib olla spordi naudinguga kadumine, motivatsiooni ja tulemuslikkuse langus ning noorsportlase vabatahtlik organiseeritud spordist loobumine (Arthur et al., 2023). Potentsiaalseid riske eirates nõuavad paljud treenerid siiski juba põhikooli- ja keskkoolieas, et noored sportlased keskenduksid ühele spordialale aastaringiselt, julgustades neid loobuma teistest spordialadest või tegevustest, mis neid huvitavad (Strand et al., 2019).

Treeneri roll noortesportlasele

Treeneri roll noortesportlasele on ühiskondlikult oluline, ulatudes kaugemale pelgalt saavutussportlikest tulemustest. Treener mõjutab otseselt laste ja noorte tervisekäitumist, hoiakuid, väärtushinnanguid ning sotsiaalseid ja emotsionaalseid oskusi (Kultuuriministeerium, 2024). Treenerid peetakse võtmeisikuteks PNA keskkonna kujundamisel ning spordi võimalike negatiivsete mõjude ennetamisel ja leevendamisel (Newman et al., 2021). Eriti oluline roll on treeneril eluoskuste edasi andmisel ja õpetamisel (Newman et al., 2021). Gould & Carson (2008) tõi välja, et mida rohkem aega treenerid pühenduvad eluoskuste arendamisele ja sportlastega positiivsete suhete loomisele, seda tõenäolisemalt kanduvad treeningutel omandatud eluoskused üle ka igapäevaellu ja teistesse eluvaldkondadesse. Noorsportlaste jaoks on treenerid sageli eeskujud, kes kujundavad turvalise ja distsiplineeritud keskkonna, mis soodustab õppimist ning eluks vajalike oskuste omandamist (Chinkov & Holt, 2015). Väärtuste õpetamine peaks toimuma sihipäraselt ja olema järjepidev osa igapäevasest treeneritööst, mitte sõltuma üksnes juhuslikest olukordadest või probleemidest, mis annavad põhjust sekkumiseks (Koh et al., 2016). Treenerid ja teised spordikeskkonna täiskasvanud peavad eeskujuna demonstreerima eluoskuste rakendamist ning julgustama noorsportlasi samuti neid rakendama, kuid nende tähelepanelikkus noorte emotsionaalsete ja sotsiaalsete kogemuste mõistmisel ja neile reageerimisel on samuti kriitilise tähtsusega (Arthur et al., 2023).

Kuigi on teada, et treeneri roll noortesportlasele on palju suurem, kui pelgalt tehniliste ja taktikaliste oskuste arendamine, valitseb teadlaste seas ühine arusaam, et enamik treenerid ei saa piisavalt tõendus põhjal koolitust ja tuge, mis annaks neile pädevad teadmised ja oskused,

et edendada noorte positiivset arengut ja hõlbustada eluks vajalike oskuste omandamist noorsportlaste seas (Santos et al., 2018).

Treeneri hariduse lüngad

Treenerite haridust peetakse noortesporti ja PNA edendamisel paljulubavaks sekkumispunktiks, sest tulenevalt treenerite positsioonist on neil võimalus noorte positiivset arengut toetada ning vähendada varajasest professionaliseerumisest tulenevaid riske, mis võivad viia spordist loobumiseni (Newman, 2020). Enamik treenereid ja noortesporti eestvedajaid ei mõista, kuidas konkreetsed treeningmeetodid soodustavad positiivset arengut või vähendavad riskitegureid. See teadmiste ja enesetõhususe puudumine on ülemaailmselt tunnustatud probleem (Koh et al., 2016; Newman et al., 2016; Santos et al., 2018). Treenerite ja noortesporti eestvedajate teadmiste puudumine omistatakse mitmete puudujääkidele olemasolevates treenerite haridussüsteemides, mis on sageli puhtalt spordikeskne (Edwards & Leadbetter, 2016). Eriti jääb puudu teadmistest positiivse noorte arengu toetamise ja edendamise kohta, ning selle asemel keskendutakse treenerite väljaõpetamisel treenerite efektiivuse suurendamisele, sportliku sooritusel (*Athletic performance*), tehniliste ja taktikaliste oskuste parendamisele ning vigastuste ennetamisele (Camiré et al., 2012; Santos, 2017; Corte-Real, et al., 2017). Treenerid võivad tunda, et on ebarealistlik oodata neilt positiivse noorte arengu keskkonna loomist, ning selle asemel keskenduvad hoopis võistlusoskuste ja võitmise treenimisele (Bean & Forneris, 2017). Treenerid mõistavad eluoskusi ja positiivset noorte arengut toetavate arengustrateegiate valdamise olulisust ja tunnevad vajadust kõikehõlmava ja PNAd toetava treenerihariduse vastu (Santos, 2017; Camiré, et al., 2017). Seega on oluline pöörata tähelepanu treenerite pädevuste arendamisele, kuna nemad mängivad kesksel rollil laste ja noorte püsiva liikumis- ja spordimotivatsiooni kujundamisel. Treenerite pädevuse arendamise tähelepanuta jätmise puhul jätkub noortel spordi suhtes negatiivsete hoiakute kujunemine ja spordist väljalangemine.

Positiivne noorte areng, treenerite haridus ja EOK 2030 strateegia

Pädevate treenerite olemasolu ja nende teadmiste pidev täiendamine on olulised eeltingimused laste ja noorte spordiharrastuse edendamisel (Kultuuriministeerium, 2024). 2023. aasta lõpuks oli kehtivaid treenerikutseid Eestis rekordiliselt palju – 4200, aasta jooksul omistati 1143 kutset, millest 340 olid esmakordsed. Lisaks toob Kultuuriministeerium (2024) välja, et 56% treeneritel on selja taga edukas sportlaskarjäär, kusjuures 19% treeneritest on jõudnud oma karjääri jooksul täiskasvanuna ka rahvusvahelistele tiitlivõistlustele ja 27% on saavutanud põhiklassis Eesti meistrivõistluste medali. Kuigi varasem sportlaskarjäär võib olla kogemuse mõttes toeks treeneritööle, ei pruugi vaid sportlaskarjääri olemasolu tagada

treenerite piisavat ettevalmistust, et saavutada spordi soovitud tulemused ja tagada sportlaste terviklik areng. Üks oluline sõlmpunkt, millele teadlased on püüdnud vastust leida, on küsimus, mida peaksid treenerid tegema, et toetada noorte sportlaste psühhosotsiaalset arengut. Treenerite hariduse lünkade täitmiseks on vaja edendada PNA-keskset treenerite haridust, mis aitaks treeneritel mõista ja rakendada positiivse noorte arengu (PNA) põhimõtteid (Newman et al., 2016). Uuringud näitavad, et treeneriharidus peaks olema terviklik ning käsitlema noore arengut mitte ainult füüsilises, vaid ka psühholoogilises ja sotsiaalses plaanis (Gould, 2016; Strachan et al., 2016; Whitley et al., 2018). Selline terviklik lähenemine loob aluse eluoskuste arenguks ning nende ülekandmiseks spordivälisesse ellu (Potrac et al., 2000).

Sotsiaalministeerium uuendab rahvatervishoiu seadust, et edendada laste tervist ja ohutut liikumist lasteasutustes, ning töötatakse välja toitumise ja liikumisega seotud rohelist raamatut pikaajalise poliitika kujundamiseks (Kultuuriministeerium, 2024). Liikumisõpetuse eesmärk on kujundada positiivset hoiakut liikumise suhtes ja edendada elukestvat tervislikku liikumist, arendades kõrge autonoomsusega inimesi, kes oskavad seostada koolis ja trennis õpitut vaba aja tegevustega (Kultuuriministeerium, 2024). Seega võiks PNA raamistik aidata kaasa EOK spordipoliitika muudatuste elluviimisele.

Sport ja võistlused pakuvad noortele võimalusi emotsionaalseks eneseväljenduseks ja sotsiaalseks suhtluseks, seega saavad positiivse noorte arengu teadmistest lähtuvad treenerid ja teised täiskasvanud noori aidata oma ja teiste tunnete mõistmisel, emotsioonide juhtimisel ning kaasvõistlejate toetamisel (Newman et al., 2021). Selle asemel, et olla liialt punktuaalne ja karistada sportlasi vigade eest, peaksid PNA põhimõtteid järgivad treenerid sportlasi hoopis edasiviivalt juhendama, rahustama ja näitama, kuidas emotsionaalsetele olukordadele mõistlikult reageerida (Newman et al., 2021). Selliste oskuste kujundamisel on oluline treeneri teadlikkus, soovitud hoiakute ja oskuste kinnistamiseks on vaja järjepidevat treenerite poolset tagasisidet ning erinevate lähenemisviiside süsteemset jälgimist (Arthur et al., 2023). Viimastel aastatel ongi mitmel pool maailmas rakendatud treenerihariduse programme, mis seovad PNA põhimõtted väärtuspõhise spordipedagoogikaga. Näiteks töötasid Koh ja teised. (2016) välja treeningprogrammi, mis õpetas treeneritele, kuidas süsteemselt ja teadlikult sportlastele läbi spordi väärtusi õpetada.

Tuginedes PNA raamistikule on võimalik kujundada noortesporti keskkonda, mis mitte ainult ei vähenda potentsiaalset kahju, vaid toetavad ka noorte maksimaalset heaolu ja arengut (Arthur et al., 2023).

Treeneri identiteet

Gould ja Mallet, (2021) defineerisid treeneritöö kui „treening- ja võistlustegevuste eesmärgipärane struktureerimist, et sportlased ja võistkonnad saavutaksid soovitud tulemusi.” Need soovitud tulemused võivad aga erineda sõltuvalt sellest, millist rolli peab treener keskseks oma identiteedis, ning millist rolli ta täidab sportlase arengus (Yukhymenko-Lescroart, 2024). Treenerite otsuseid sportlaste ja meeskondade tulemuste osas mõjutavad mitmed tegurid, sealhulgas keskkondlikud (nt konkreetne spordikontekst) ja isiklikud tegurid (nt uskumused, väärtused, filosoofia, eesmärgid). Võistlussurve võib viia selleni, et treenerid käsitlevad võitmist oma treeneritöö peamise ja keskse eesmärgina (Yukhymenko-Lescroart, 2024). Kuigi võitmine ja tulemuste saavutamine on võistlusspordi loomulik osa, võib liigne keskendumine võitmisele viia selleni, et treenerid võtavad omaks „iga hinna eest võitmise” mentaliteedi, mis omakorda võib soodustada ebasportlikku käitumist, ebaausaid hoiakuid ning ausa mängu väärtuste vähenemist (Elendu & Dennis, 2017). Selline suhtumine sporti võib omakorda viia sportlaste üldise heaolu halvenemiseni (Yukhymenko-Lescroart, 2024). Treenerid peavad samaaegselt tulema toime survega saavutada võistlusspordis sportlikke tulemusi, aga toetama ka sportlaste kui inimeste terviklikku arengut. Seega võivad treenerid end identifitseerida 1) võidule orienteeritud treenerina, kes keskenduvad võitude saavutamisele ja sportlaste ning võistkondade soorituse parandamisele 2) sportlase terviklikule arengule suunatud treenerina, kes peavad oluliseks eluoskuste ja väärtuslike õppetundide õpetamist spordi kaudu, mille eesmärgiks on toetada sportlaste terviklikku arengut ning nende üldist tervist ja heaolu või 3) mõlemat (Yukhymenko-Lescroart, 2024).

Kuigi on leitud, et treeneri identiteet võib olla nii võidule orienteeritud kui ka sportlase terviklikule arengule suunatud, võib siiski üks suund muutuda domineerivaks. Cote ja Gilbert (2009) tõid välja, et professionaalsete sportlaste treenerid on eelkõige talendi juhid ja nende peamine eesmärk on võitmine ja sportlike tulemuste saavutamine, mitte sportlaste terviklik areng. Seega võivad sõltuvalt spordi kontekstist treenerid mõnes spordikontekstis identifitseerida end eelkõige treeneritena, kes keskenduvad sportliku soorituse arendamisele, väärtustavad sportlaste võite enam kui nende terviklikku arengut ning on peamiselt motiveeritud sportlikust edust võistlustel, samas teises kontekstis võivad treenerid pidada olulisemaks sportlase terviklikku arengut ja rõhutada enesekindluse, seotuse ja iseloomu arengu toetamist, ning lähtuda eelkõige eesmärgist arendada sportlaste üldist heaolu ja toetada nende terviklikku arengut (Yukhymenko-Lescroart & Sharma, 2022).

Töö eesmärk

Antud töö on osa suuremast Tervise Arengu instituudi, Tartu Ülikooli ja Tallinna Ülikooli Uuringust “Noortesportis osalejate väärtuste ja kehalise aktiivsuse seosed treeningute psühhosotsiaalse keskkonnaga Eestis,” mille eesmärk on Eesti noortesporti teaduspõhine arendamine uurides seoseid treeneri professionaalse identiteedi, tema loodud arengukeskkonna ning noorte motivatsiooni, väärtuste ja objektiivselt mõõdetud kehalise aktiivsuse vahel. Uuringu tulemused võiksid anda sisendi treenerite hariduse edendamisesse. Käesoleva töö eesmärk oli 1) kohandada Eesti konteksti kaks treeneri identiteedi küsimustiku ja spordis eluoskuste õpetamise küsimustik, ning viia läbi nende esmane valideerimine ja (2) uurida seoseid treeneri identiteedi ja spordi keskkonnas eluoskuste õpetamise vahel. Töö fookuses oli uurida, kuivõrd on Eesti noortetreenerid oma identiteeti poolest võidule või sportlaste terviklikule arengule suunatud, ning kas treeneri identiteedi suund seostub treeneripoolse struktureeritud positiivse keskkonna loomise, eluoskuste arutamise, harjutamise ja üle kandmisega Eestis. Lähtuvalt varasematest uuringutest püstitati töös järgnevad uurimisküsimused:

- 1) kas treeneri identiteet on seotud treenitavate sportlaste võistlemise tasemega?
- 2) kas treeneri professionaalse identiteedi põhjal on võimalik prognoosida, mil määral treener eneseraporteeritud küsimustiku tulemuste põhjal loob treeningul struktureeritud positiivset noorte arengukeskkonda?

Küsimustele vastamiseks püstitati hüpoteesid:

- H1: Kõrgema tasemel võistlevate sportlaste treenimisega tegelevate treenerite identiteet on rohkem võidule orienteeritud võrreldes madalamal tasemel võistlevate sportlaste treenimisega tegelevatel treeneritel.
- H2: Madalama tasemega sportlaste treenimisega tegelevate treenerite identiteet on rohkem sportlase terviklikule arengule orienteeritud kui kõrgema tasemega sportlaste treenimisega tegelevatel treeneritel.
- H3 Treenerid, kes on pigem sportlase terviklikule arengule orienteeritud identiteediga, panevad treeningutel suuremat rõhku struktureeritud ja positiivse keskkonna loomisele kui treenerid, kes on võidule orienteeritud identiteediga.

Autori panus seisnes treeneri identiteedi olulisuse skaala (Pope & Hall, 2014) Eesti konteksti kohandamises, kahemõõtmeline sporditreenerite identiteedi küsimustiku (Yukhymenko-Lescroart, 2024) Eesti konteksti kohandamises ja küsimustiku esmases valideerimises.

Samuti osales autor valimi kaasamise ja uuringu läbiviimises, andmete analüüsis ja terviktöö koostamises.

Meetod

Valim

Uuringus osalesid Eestis tegutsevad vähemalt EKR 4 kutsega treenerid. Valim moodustati mugavusvalimi meetodil ning osalema kutsuti Eesti spordiregistri kontaktandmete kaudu. Uuringus osalemise eest uuritavatele kompensatsiooni ei pakutud.

Kokku osales uurimuses 103 treenerit. Vastajatest 60 (58.3%) moodustasid mehed ning 43 (41.7%) naised. Vastajad olid vanuses 18 kuni 70 eluaastat. Nelikümmend kuus (44.7%) treenerit kuulus vanusegruppi 18–30-aastased treenerid, 31–40-aastaste treenerite vanusegruppi kuulus 33 (32%) treenerit, 41–50-aastaste treenerite vanusegruppi kuulus 16 (15.5%), seitse treenerit (6.8%) kuulus vanusegruppi 51-60- aastased treenerid ning üks uuringus osalenud treener kuulus vanusegruppi 61-70- aastased treenerid. Uuringus osalenud 103 treenerist märkis kõrgeimaks lõpetatud hariduseks spordi- ja liikumisteaduste valdkonna bakalaureusekraadi üheksa (8.7%) treenerit, ning magistrikraadi spordi- ja liikumisteaduste valdkonnas samuti üheksa (8.7%) uuringus osalenud treenerit. Üheksateist (18.4%) treenerit märkisid kõrgeimaks lõpetatud hariduseks bakalaureusekraadi muus valdkonnas ja kümme (9.7%) treenerit märkisid kõrgeimaks lõpetatud hariduseks magistrikraadi muus valdkonnas. Üheksa (8.7%) treenerit märkisid kõrgeimaks lõpetatud hariduseks kutsehariduse. Kõige enam kuulus valimisse treenereid, kes märkisid kõrgeimaks lõpetatud hariduseks keskhariduse 45 (43.7%). Lisaks kuulus valimisse kaks treenerit (1.9%), kes märkisid kõrgeimaks lõpetatud hariduseks põhihariduse. Treeneritööga seotud sissetuleku osas märkis 61 (59.2%) vastajat, et treeneritöö on nende jaoks põhipalk. 39 treeneri (37.9%) jaoks oli tegemist teisese sissetulekuallikaga ning 3 treenerit (2.9%) märkis, et ei saa oma treeneritöö eest tasu.

Hindamisvahendid

Demograafilised andmed

Treeneritel paluti esmalt täita demograafiliste andmete küsimustik, milles küsiti treenerite vanust (vahemikud 18-30, 31-40, 41-50, 50-60, 61-70), sugu, haridustaset (põhiharidus, keskharidus, kutseharidus, bakalaureus spordi- ja liikumisteadustes, bakalaureus/rakenduskõrgharidus muus valdkonnas, magister spordi- ja liikumisteadustes, magister muus valdkonnas) spordiala mida õpetavad, staaži treenerina, võistluste taset, millel nende poolt treenitavad sportlased võitlevad, treeneritöö ajalist mahtu nädalas ja kas treeneritöö on peamine sissetuleku allikas, teisene või tehakse treeneritööd ilma tasuta.

Treeneri identiteet

Treeneri identiteedi uurimiseks tõlgiti eesti keelde küsimustikud *Coach identity prominence scale* (Pope & Hall, 2014) ja *two-dimensional identity of sport coaches scale* (Yukhymenko-Lescroart, 2024). Treeneri identiteedi olulisuse skaala (Pope & Hall, 2014) koosneb kaheksast väitest, mis moodustasid kaks alaskaalat. Alaskaala hinnangulised emotsioonid (*Evaluative emotions*; edaspidi viidatakse alaskaalale HE ja vastavatele väidetele H1-H3) koosneb kolmest väitest, mis on loodud hindamaks vastaja emotsionaalseid reaktsioone treeneri rolli täitmisel. Teine alaskaala on identiteedi kesksus (*Centrality*; edaspidi IK) see koosneb viiest väitest IK1-IK5, mis on loodud hindamaks treenerirolli tajutud tähtsust või keskset kohta vastaja jaoks. Treeneritel paluti hinnata kaheksat väidet nende treenerirolli kohta viimase aasta jooksul. Vastati 5-pallisel Likerti skaalal kus 1- üldse pole nõus ja 5- väga nõus. Küsimustiku eesti keelne versioon on lisatud töö Lisas A. Kahemõõtmeline sporditreenerite identiteedi küsimustik (Yukhymenko-Lescroart, 2024) koosnes 10 väitest. Küsimustiku väited on loodud hindama kahte konstrukti: Võitmisele orienteeritud identiteeti (VO; viis väidet VO1-VO5) ja sportlase terviklikule arengule orienteeritud identiteeti (TAO; viis väidet TAO1-TAO5). Treeneritel paluti hinnata, kui võrd keskseks nad igat väidet enda kohta peavad. Väiteid hinnati 7-pallisel Likerti skaalal kus 1- pole keskne ja 7- väga keskne. Küsimustiku eesti keelne versioon on lisatud töö lissasse B.

Positiivse noorte arengu keskkond

Treeneri poolt spordis eluoskuste õpetamise, mis on üks PNA väljunditest spordis, hindamiseks tõlgiti eesti keelde Spordis eluoskuste õpetamise küsimustik (*Coaching Life Skills in Sport Questionnaire*; Camiré et al., 2021). Küsimustik koosneb 36 väitest, mida treenerid hindasid 6-punktilisel Likerti skaalal (1 – Üldse ei ole nõus kuni 6 – Täiesti nõus). Spordis eluoskuste treenimise küsimustikku kuuluvad 36 väidet moodustavad viis alaskaalat: Struktureeritud ja positiivse keskkonna loomine (17 väidet, edaspidi SPK1-SPK17), Eluoskuste arutamine (5 väidet), Eluoskuste hajutamine (4 väidet), Eluoskuste ülekandmise arutamine (5 väidet) ja Eluoskuste ülekandmise harjutamine (5 väidet). Küsimustiku eesti keelne tõlge on töö lissas C. Kuna magistr töö valim on väike ja andmeid ei olnud piisavalt viiefaktorilise latentse struktuuri hindamiseks, valiti siinses töös kasutamiseks üksnes Struktureeritud ja positiivse keskkonna loomise alaskaala, hinnates esmalt selle faktorstruktuuri ja sisereliaablust. Antud küsimustik on lisatud töö lissasse C.

Protseduur

Uuringu meetodiks oli ristläbilõikeline seoste uuring.

Uuringu läbiviijad edastasid Spordiregistris avalikult kättesaadavatele spordiorganisatsioonide üldkontaktidele uuringukutse. Spordiorganisatsioonidele, kes vastasid uuringukutsele, edastati vastusena Google Vormi formaadis Uuringus osaleva spordiorganisatsiooni informeeritud nõusoleku vorm, mille koopia sai spordiorganisatsiooni esindaja tellida oma e-posti aadressile.

Käesolev magistritöö on osa suuremast uuringust, mille raames koguti andmeid ka treenerite juhendatavate sportlaste kohta. Treeneritel oli võimalus anda nõusolek oma treeningrühmade kaasamiseks, kuid käesolevas töös analüüsiti üksnes treeneritelt kogutud andmeid.

Eetilised aspektid

Uuringu läbiviimine kooskõlastati Tervise Arengu Instituudi inimuuringu eetikakomiteega (TAIEK otsus nr 1511 on väljastatud 26.10.2025). Uuringusse värvati vabatahtlikke osalejaid, kes andsid oma osalemise soovist teada Google Vormide kaudu otse uuringu vastutavale täitjale.

Uuringuprotseduurid ei sisaldanud terviseriske. Andmed salvestati LimeSurvey keskkonnast uuringu koondandmebaasi ja säilitati pseudonümiseerituna lahus osalejate koodivõtmest. LimeSurvey andmebaasid kustutatakse uuringuperioodi lõpul vastutava uurija poolt. Osalejate koodivõtit säilitatakse 5 aasta jooksul peale uuringu lõppu kuni 31.05.2032 TAI turvatud serveris kaustas, millele on ligipääs vaid vastutaval uurijal ja ühel uuringu põhitäitjal.

Andmeanalüüs

Andmete analüüsimisel ei kasutatud isikut tuvastada võimaldavat infot, uuringus osalejad identifitseeriti andmebaasis pseudonümiseerituna. Uuringu tulemused avaldatakse üldistatud kujul üliõpilastöodes ja võimalusel teadusajakirjades.

Andmete analüüsimiseks kasutati *Jamovi 2.6.45* tarkvara ja *Mplus 8.8* tarkvara. Küsimustike faktorstruktuuri hinnati kinnitava faktoranalüüsiga (*Confirmatory Factor Analysis*; CFA), kasutades *Mplus 8.8* tarkvara (Muthén & Muthén (2022) kaalutud vähimruutude robustset hindamist (*Weighted Least Squares Mean and Variance*; WLSMV). WLSMV valiti, kuna kõikide küsimustike puhul kasutati järjestusskaalasid (Muthén, 1984). Mudeli sobivust hinnati järgmiste näitajate alusel: χ^2 -statistik, CFI (*Comparative Fit Index*), TLI (*Tucker–Lewis Index*), RMSEA (*Root Mean Square Error of Approximation*) ning SRMR (*Standardized Root Mean Square Residual*). Mudeli sobivuse kriteeriumina kasutati Hu ja Bentleri (1999) soovitude kohaselt järgmisi väärtusi: $CFI \geq .95$, $TLI \geq .95$, $RMSEA \leq .06$ ning $SRMR \leq .08$

Tulemused

Kirjeldav statistika

Kõikide vastajate terviklikule arengule orienteerituse, võidule orienteerituse, hinnanguliste emotsioonide, identiteedi kesksuse ja struktureeritud ja positiivse keskkonna loomise skaalade miinimum, maksimum, keskmine, mediaan ja standardhälve on välja toodud Tabelis 1.

Tabel 1.

Algandmete kirjeldav statistika

	<i>M</i>	<i>Mdn</i>	<i>SD</i>	<i>Min</i>	<i>Max</i>	α
VO	3.69	3.80	1.29	1	6.6	.873
TAO	6.24	6.40	.722	3	7	.786
IK	3.67	3.67	.959	1.33	5	.864
HE	4.37	4.33	.651	2.67	5	.829
SPK	5.31	5.38	.461	3.94	6	.867

Märkus. $N = 103$. *M* - Keskmine; *Mdn* - Mediaan; *SD*- Standardhälve; *Min*- Miinimum; *Max*- Maksimum; α – Cronbach'i alfa; VO – Võitmisele orienteeritud identiteet; TAO – Terviklikule arengule orienteeritud identiteet; IK – Identiteedi kesksus; HE – Hinnangulised emotsioonid; SPK – Struktureeritud positiivse keskkonna loomine

Küsimustike psühhomeetriselised omadused ja mudelite hindamise protsess

Kahemõõtmeline sporditreeneri identiteedi skaala

Esialgne kahe esimest järku faktoriga CFA mudeli sobivus andmetele oli ebapiisav, vt Tabel 2, Mudel 1. Kuigi CFI ja TLI väärtused ületasid soovituslikud ländid, ületas RMSEA selgelt aktsepteeritava piiri ($> .08$), mis viitas mudeli võimalikule väärspetsifikatsioonile.

Modifikatsiooniindeksite läbivaatamisel ilmnas, et tunnuste VO2 ja VO1 jääkide vahel esineb oluline seos ($MI = 16.66$), mis viitas lisaks Võitmisele orienteerituse faktori mõjule nende kahe indikaatori spetsiifilisele jagatud variatsiooni komponendile. Kuna see on teoreetiliselt põhjendatav (eeldades, et VO1 ja VO2 mõõdavad sama konstrukti), siis lisati Mudelisse 2 VO1 ja VO2 jääkide korrelatsiooni. See parandas mudeli sobivust mõnevõrra, vt tabel 2, kuid RMSEA jäi endiselt kõrgemaks soovituslikust piirist. Modifikatsiooniindeksite edasine analüüs näitas, et VO2 laadumine Tervikliku arengu faktorile parandaks mudeli sobivust märkimisväärselt ($MI = 16.38$). See viitab, et VO2 jagab lisaks Võitmisele orienteerituse faktorile olulist varieeruvust ka Tervikliku arengu faktoriga, ehkki negatiivses

suunas (Tabel 3). Teoreetiliselt on see tõlgendatav kui konstruktide osalise kattuvuse ilming, mida tuleks edasistes töodes täpsustada. Siinkohal aga määratleti Mudeli 3, milles lisaks VO1–VO2 jääkide korrelatsioonile lubati VO2 laaduda Tervikliku arengu orientatsiooni faktorile. See mudel näitas piiripealset kuni head sobivust andmetega, vt Tabel 2, s.t. kõik sobivusnäitajad vastasid aktsepteeritavatele kriteeriumidele ning modifikatsiooniindeksid ei viidanud enam ühelegi olulisele väärspetsifikatsioonile.

Lõpliku mudeli standardiseeritud faktorlaadungid on esitatud Tabelis 3. Kõik põhilaadungid olid ootuspäraselt positiivsed, tugevad ja statistiliselt olulised ($p < .001$), varieerudes VO faktori puhul vahemikus .495 kuni .947 ning TAO faktori puhul .599 kuni .866.

Mudelisse lisatud VO2 ristlaadung TAO faktorile osutus statistiliselt oluliseks, ent negatiivseks ($\lambda = -.254, p < .001$). Lisaks muutus teises etapis lisatud VO1 ja VO2 vaheline jääkide korrelatsioon peale ristlaadungi sissetoomist statistiliselt ebaoluliseks ($r = .021, p = .856$). Kahe latentse faktori VO ja TAO vahel ilmnes positiivne ning statistiliselt oluline seos ($r = .211, p = .004$). Edasises seosteanalüüsis kasutati Mudeli 3 alusel arvatud faktorskoore.

Tabel 2.

Kahemõõtmelise sporditreeneri identiteedi skaala kinnitava faktoranalüüsi mudelite sobivusnäitajad

Mudel	Kirjeldus	χ^2	df	p	CFI	TLI	RMSEA	90% CI	SRMR
Mudel 1	Algmudel	66.41	34	< .001	.981	.974	.097	[.062, .131]	.065
Mudel 2	VO1–VO2 jääkide korrelatsioon	62.98	33	.001	.982	.975	.094	[.058, .129]	.064
Mudel 3	VO2 ristlaadumine TAO-le	47.25	32	.040	.991	.987	.067	[.013, .105]	.054

Märkus. $N = 103$. Märkus. CFI - võrdlev sobivusindeks (*comparative fit index*); TLI - Tucker-Lewis indeks (*Tucker-Lewis index*); RMSEA - lähendamisvea ruutkeskmine (*root mean square error of approximation*); SRMR - standarditud jääkide ruutkeskmine (*standardized root mean square residual*).

Tabel 3.

Kahemõõtmelise sporditreeneri identiteedi skaala kinnitava faktoranalüüsi standardiseeritud faktorlaadungid

Indikaator	λ VO	λ TAO	SE	z	R^2
VO1	.860		.034	25.15***	.739
VO 2	.743		.055	13.56***	.537
VO 2		-.254	.071	-3.57***	-
VO 3	.947		.021	44.07***	.897
VO 4	.495		.073	6.75***	.245
VO 5	.887		.026	34.37***	.786
TAO1		.599	.056	10.78***	.359
TAO 2		.743	.060	12.30***	.551
TAO 3		.740	.051	14.57***	.548
TAO 4		.789	.052	15.15***	.622
TAO 5		.866	.050	17.35***	.751

Märkus. $N = 103$. λ – standardiseeritud faktorlaadung; SE – standardviga; z – z-statistik; R^2 – determinatsioonikordaja e. Indikaatori poolt seletatav varieeruvuse osakaal. *** $p < .001$.

Tabel 4.

Kahemõõtmelise sporditreeneri identiteedi skaala alaskaalade sisereliaabluse koefitsendid

Alaskaala	M	SD	α
VO	3.69	1.29	.857
TAO	6.23	.726	.786

Märkus. $N = 103$. VO - Võitmisele orienteeritud identiteet; TAO - Terviklikule arengule orienteeritud identiteet; M – keskmine; SD – standardviga; α – Cronbachi α

Treeneri identiteedi olulisuse skaala

Algne, originaalküsimustikul põhinev mudel sisaldas kolme HE indikaatorit (HE1-HE3) ja viit Identiteedi keskususe indikaatorit (IK1–IK5). Mudeli sobivusindeksid viitasid ebapiisavale sobivusele (Tabel 5). RMSEA väärtus ületas oluliselt aktsepteeritava läve. Modifikatsiooniindeksid viitasid mitmele sisuliselt problemaatilisele korreleeritud veale IK1 puhul. Ilmnes, et lubades IK2 ja IK1 jääkidel korreleeruda, paraneks mudeli sobivus $\Delta\chi^2 \approx 15.6$ võrra ühe vabadusastme kohta (standardiseeritud eeldatav parameetrimuutus [*estimated parameter change*] E.P.C. = 1.30). Samuti ilmnes, et lubades IK4 ja IK1 jääkidel

korreleeruda, paraneks mudeli sobivus $\Delta\chi^2 = 13.2$ võrra ühe vabadusastme kohta (E.P.C. = -1.49). Lisaks, lubades IK5 ja IK1 jääkidel korreleeruda, paraneks mudeli sobivus $\Delta\chi^2 = 17.8$ võrra ühe vabadusastme kohta (E.P.C. = -1.75). Arvestades nende modifikatsiooniindeksite suurust, nende koondumist IK1 ümber ning teoreetilisi kaalutlusi, otsustati IK1 mudelist eemaldada.

Tabel 5.

Treeneri identiteedi olulisuse skaala kinnitava faktoranalüüsi mudelite sobivusnäitajad

Mudel	Kirjeldus	χ^2	df	p	CFI	TLI	RMSEA	90% CI	SRMR
Mudel 1	Algmudel	63.77	19	< .001	.971	.957	.151	[.111, .193]	.056
Mudel 2	K1 eemaldamine	24.77	13	.025	.989	.982	.094	[.033, .149]	.043
Mudel 3	K2 eemaldamine	8.53	8	.383	.999	.999	.025	[.000, .120]	.031

Märkus. N = 103. *Märkus.* CFI - võrdlev sobivusindeks (*comparative fit index*); TLI - Tucker-Lewis indeks (*Tucker-Lewis index*); RMSEA - lähendamisvea ruutkeskmine (*root mean square error of approximation*); SRMR - standarditud jääkide ruutkeskmine (*standardized root mean square residual*).

IK1 eemaldamise järel koosnes Mudelis 2 IK faktor neljast indikaatorist (IK2–IK5). Mudeli sobivus paranes märkimisväärselt, kuid jäi siiski madalaks (Tabel 5) – RMSEA väärtus ületas endiselt soovituslikku läve. Modifikatsiooniindeksite edasine analüüs ei näidanud küll ühtegi indeksit, mis ületaks läve $MI > 10$, kuid RMSEA problemaatilisus viitas vajadusele kaaluda mudeli edasise täpsustamise võimalusi. Kuigi indikaatori IK2 standardiseeritud faktorilaadung (.769) ja determinatsioonikordaja (.592) olid mudelis aktsepteeritavad ning suuri modifikatsiooniindekseid ei esinenud, jäi Mudeli 2 üldine sobivus ebapiisavaks. IK2 eemaldamine Mudelis 3 (Tabel 5) parandas mudeli sobivusnäitajaid märkimisväärselt, viies need suurepärasele tasemele. Lähtuti kaalutlusest, et IK2 puhul oli vea variatiivsus .408, mis tähendab, et ligi 41% sellele väitele antud hinnangutest on müra. Seetõttu eemaldati lõplikult mudelist indikaatori IK2, et tagada mudeli parsimoonilisus ja vähendada indikaatorite vahelist kumuleeruvat spetsiifilist vea variatiivsust.

Lõppmudeli standardiseeritud faktorilaadungid on esitatud Tabelis 6. Kõik faktorilaadungid olid statistiliselt olulised ($p < .001$). HE faktori indikaatorite standardiseeritud laadungid varieerusid vahemikus .856–.928, IK faktori indikaatorite

laadungid vahemikus .671–.936. Determinatsioonikordajad olid HE indikaatoritel vahemikus .733–.861 ning IK indikaatoritel vahemikus .451–.877, mis viitab heale indikaatorite usaldusväärsusele, välja arvatud IK3 puhul, mis jäi mõnevõrra madalamaks (Tabel 6).

Faktorite omavaheline korrelatsioon oli statistiliselt oluline ja mõõdukas, $r = .625$ ($SE = .073$, $p < .001$), kinnitades, et HE ja IK on omavahel seotud, kuid eristatavad konstruktid.

Edasises seosteanalüüsis kasutati Mudeli 3 alusel arvatud faktorskoore.

Tabel 6.

Treeneri identiteedi olulisuse skaala kinnitava faktoranalüüsi standardiseeritud faktorlaadungid

Indikaator	λ HE	λ IK	<i>SE</i>	<i>z</i>	R^2
HE1	.864		.056	15.39***	.747
HE2	.928		.038	24.55***	.861
HE3	.856		.046	18.46***	.733
IK3		.671	.071	9.44***	.451
IK4		.892	.040	22.11***	.795
IK5		.936	.042	22.04***	.877

Märkus. $N = 103$. λ – standardiseeritud faktorlaadung; *SE* – standardviga; *z* – *z*-statistik; R^2 – determinatsioonikordaja e. Indikaatori poolt seletatav variatiivsuse osakaal. *** $p < .001$. HE – Hinnangulise emotsiooni faktor, IK – Identiteedi kesksuse faktor.

Tabel 7.

Treeneri identiteedi olulisuse skaala alaskaalade keskväärtused ja sisereliaabluse koefitsendid

Alaskaala	<i>M</i>	<i>SD</i>	α
HE	4.37	.651	.829
IK	3.67	.959	.811

Märkus. $N = 103$. HE- Hinnangulised emotsioonid; IK – Identiteedi kesksus; *M* – keskmine; *SD* – standardviga; α – Cronbachi α

Struktureeritud ja positiivse keskkonna loomise skaala

Struktureeritud ja positiivse keskkonna loomise skaala näol on tegemist ühe alaskaalaga viiefaktorilisest mudelist. Seetõttu hinnati kinnitava faktoranalüüsiga ühefaktorilise struktuuri sobivust andmetele.

Algne 17 indikaatoriga ühefaktoriline mudel (Mudel 1, Tabel 8) ei sobinud andmetele aktsepteeritava määral. Kuigi CFI ja TLI olid aktsepteeritava mudeli väärtuste piiril, ületasid nii RMSEA kui ka SRMR soovitatavat .08 piiri. Mudeli modifikatsiooniindeksite (MI) analüüs viitas seostele mitmete indikaatorite jääkide vahel. Sellest tulenevalt lubati Mudelis 2 korreleeruda indikaatorite SPK1 ja SPK2 jääkidel ($MI = 19.167$), mis parandas mudeli sobitusindekseid märkimisväärselt (Mudel 2). Seejärel viitasid modifikatsiooniindeksid täiendavale ühisosale väidete SPK6 ja SPK 7 vahel ($MI = 10.292$). Pärast nende jääkide korreleerumise lubamist (Mudel 3) saavutas mudel hea sobivuse, vt Tabel 8.

Vaatamata Mudeli 3 heale üldisele sobivusele näitas indikaatorite faktorlaadungite analüüs, et väite SPK3 standardiseeritud faktorlaadung oli teiste väidetega võrreldes madal ($\lambda = .370, p < .001$) ja faktor seletas ära ainult 13.7% SPK3 varieeruvusest. Skaala psühhomeetrilise kvaliteedi parandamiseks otsustati väide SPK3 lõplikult mudelist eemaldada. Lõplikus 16 väitega mudelis (Mudel 4) jäid alles kahe väitepaari (SPK1–SPK2 ja SPK6–SPK7) jääkide vahelised korrelatsioonid. Kuigi vabadusastmete vähenemise tõttu vähenesid mõningal määral ka Mudel 4 sobitusindeksid võrreldes Mudeliga 3, on Mudel 4 näol tegemist kontseptuaalselt ja psühhomeetriliselt selgema mudeliga. Lõplikus mudelis olid kõikide indikaatorite standardiseeritud faktorlaadungid statistiliselt olulised ($p < .001$) ning jäid vahemikku .496 kuni .781, viidates, et kõik järelejäänud väited mõõdavad adekvaatselt ühist latentset konstrukti. Edasises seosteanalüüsis kasutati Mudeli 4 alusel arvutatud faktorskoore.

Tabel 8.

Struktureeritud ja positiivse keskkonna loomise skaala kinnitava faktoranalüüsi mudelite sobivusnäitajad

Mudel	Kirjeldus	χ^2	df	p	CFI	TLI	$RMSEA$	90% CI	$SRMR$
Mudel 1	Algmudel	219.96	119	< .001	.922	.911	.091	[.072, .109]	.087
Mudel 2	SPK1–SPK2 jääkide korrelatsioon	202.06	118	< .001	.935	.925	.083	[.063, .102]	.083
Mudel 3	SPK6–SPK7 jääkide korrelatsioon	192.02	117	< .001	.942	.933	.079	[.058, .099]	.081
Mudel 4	SPK3 eemaldamine	181.60	102	< .001	.938	.927	.087	[.066, .107]	.082

Märkus. $N = 103$. Märkus. CFI – võrdlev sobivusindeks (*comparative fit index*); TLI – Tucker-Lewis indeks (*Tucker-Lewis index*); $RMSEA$ – lähendamisvea ruutkeskmine (*root mean square error of approximation*); $SRMR$ – standarditud jääkide ruutkeskmine (*standardized root mean square residual*).

Tabel 9.

Struktureeritud ja positiivse keskkonna loomise skaala kinnitava faktoranalüüsi standardiseeritud faktorlaadungid

Indikaator	λ SPK	SE	z	R ²
SPK1	.609	.066	9.272***	.371
SPK 2	.683	.056	12.140***	.466
SPK 4	.496	.072	6.850***	.246
SPK 5	.532	.073	7.246***	.283
SPK 6	.578	.062	9.262***	.335
SPK 7	.727	.059	12.326***	.528
SPK 8	.703	.058	12.196***	.494
SPK 9	.587	.070	8.332***	.344
SPK 10	.781	.042	18.634***	.610
SPK 11	.568	.068	8.300***	.323
SPK 12	.603	.072	8.392***	.364
SPK 13	.611	.053	11.623***	.373
SPK 14	.674	.061	11.121***	.454
SPK 15	.616	.069	8.885***	.380
SPK 16	.732	.058	12.527***	.536
SPK 17	.716	.062	11.509***	.512

Märkus. N = 103. Λ – standardiseeritud faktorlaadung; SE – standardviga; z – z-statistik; R² – determinatsioonikordaja e. Indikaatori poolt seletatav varieeruvuse osakaal. *** p < .001. HE – Hinnangulise emotsiooni faktor, IK – Identiteedi kesksuse faktor.

Struktureeritud ja positiivse keskkonna loomise skaala lõpliku mudeli sisereleiaabluseks oli Cronbach'i $\alpha = 87$.

Treenitavate sportlaste tase ja treeneri identiteet

Treenitavate sportlaste taseme ning treeneri identiteedi faktorite vaheliste erinevuste hindamiseks kasutati ühesuunalist dispersioonanalüüsi (*One-way ANOVA*). Testi eesmärk oli võrrelda nelja grupi keskmisi ning hinnata, kas sõltumatu kategoriaalne tunnus (treenitavate sportlaste tase) ennustab sõltuva pideva tunnuse (treeneri identiteedi faktorid) väärtusi.

Kuna paljud treenerid märkisid, et tegutsevad samaaegselt erinevatel tasemetel sportlastega, grupeeriti treenerid vastavalt nende poolt märgitud kõrgeimale sportlikule tasemele. Antud jaotus tehti eeldusel, et treeneri identiteeti mõjutab kõige enam tema töö kõige konkurentsi tihedama sportlasgrupiga. Treenerid jaotati nelja gruppi: harrastusspordiga

tegelevate sportlaste treenerid ($n = 11$), klubi tasemel sportlaste treenerid ($n = 27$), Eesti tasemel sportlaste treenerid ($n = 51$) ning rahvusvahelisel tasemel taseme treenerid ($n = 14$). Seega olid sõltuvateks muutujateks võidule orienteeritud identiteet (VO), terviklikule arengule orienteeritud identiteet (TAO), hinnangulised emotsioonid (HE) ning identiteedi kesksus (IK). Sõltumatuks grupeerivaks tunnuseks oli treeneri poolt enim juhendatavate sportlaste kõrgeim võistlustase neljas grupis. Enne dispersioonanalüüsi läbiviimist kontrolliti ANOVA eeldusi. Sõltuvate tunnuste normaaljaotust hinnati Shapiro–Wilk testiga ning hajuvuste sarnasust Levene’i testiga. Levene’i test ei viidanud statistiliselt olulistele erinevustele gruppide andmete hajuvuses ($p > .05$), seega oli hajuvuse sarnasuse eeldus täidetud. Shapiro-Wilk testi põhjal ilmnis osaline kõrvalekalle normaaljaotusest hinnanguliste emotsioonide puhul ($p < .05$). Arvestades valimi suuruste ebavõrdsust ning osalist kõrvalekallet normaaljaotusest, viidi grupierinevuste hindamine läbi Welch’i ühesuunalise dispersioonanalüüsiga. Treeneri identiteedi faktorite faktorskooride keskmised hinnangud ja standardhälbed vastavalt treenitavate sportlaste kõrgeimale tasemele on välja toodud Tabelis 10. Iga identiteedi faktoriga eraldi läbi viidud ühesuunalise dispersioonanalüüsi (Welch’s ANOVA) tulemused on esitatud samuti Tabelis 10.

Tabel 10

Treeneri identiteedi faktorite keskmised faktorskoorid (*M*), standardhälbed (*SD*) vastavalt sportlaste tasemele ja Treenitavate sportlaste taseme mõju treeneri identiteedile (Welch's ANOVA)

	Harrastajad	Klubi	Eesti	Rahvusvaheline		
	<i>M</i> (<i>SD</i>)	<i>M</i> (<i>SD</i>)	<i>M</i> (<i>SD</i>)	<i>M</i> (<i>SD</i>)	<i>F</i> (<i>p</i>)	<i>df1</i> (<i>df2</i>)
VO	-.503 (.735)	-.250 (.838)	.128 (.759)	.406 (.851)	3.88 (.018)	3 (30.4)
TAO	.008 (.432)	.072 (.470)	-.027 (.504)	-.172 (.709)	.519 (.673)	3 (30.4)
IK	.217 (.597)	.049 (.628)	-.053 (.550)	-.191 (.647)	1.03 (.397)	3 (29.7)
HE	.309 (.501)	.180 (.964)	-.218 (.720)	-.142 (.749)	3.57 (.024)	3 (32.7)

Märkus. n (Harrastajad) = 11; n (Klubi tase) = 27; n (Eesti tase) = 51; n (Rahvusvaheline tase) = 14; *M* – Keskmine; *Mdn* – Mediaan; *SD* – Standardhälve; *F* – *F*-testi statistik; *p* – olulisustõenäosus; *df1* ja *df2* – korrigeeritud vabadusastmed; VO – Võidule orienteeritud identiteet; TAO – Terviklikule arengule orienteeritud identiteet; IK – Identiteedi kesksus; HE – Hinnangulised emotsioonid

Tulemustest selgus, et gruppide vahel oli statistiliselt oluline erinevus võidule orienteeritud identiteedi osas [$F(3, 30.4) = 3.88, p = .018, \eta^2 = .109$]. Games-Howell *post-hoc* test täpsustas, et rahvusvahelisel tasemel sportlasi treenivate treenerite võidule orienteeritus ($M = .406, SD = .851$) on statistiliselt oluliselt kõrgem kui harrastusspordi treeneritel ($M = -.503, SD = .735$), $t(22,7) = -2.86; p = .041$.

Samuti ilmnis erinevus sportlaste taseme ja treeneri identiteedi hinnanguliste emotsioonide vahel [$F(3, 32.7) = 3.57, p = .024, \eta^2 = .083$]. Games-Howell *Post-hoc* analüüs näitas, et harrastusspordi treenerite emotsionaalsed hinnangud oma rollile ($M = .309, SD = .501$) on statistiliselt oluliselt positiivsemad kui Eesti tasemel võistlevate sportlastega töötavatel treeneritel ($M = -.218, SD = .720$), $t(20,1) = 2.90, p = .041$.

Treeneri identiteet ja struktureeritud positiivse keskkonna loomine

Treeneri identiteedi faktorite ja struktureeritud ja positiivse keskkonna loomise vahelised korrelatsioonid on esitatud Tabelis 11 (muutujate kirjeldav statistika ja standardhälbed on toodud Tabelis 1).

Tabel 11

Treeneri identiteedi faktorite ja struktureeritud positiivse keskkonna loomise vahelised korrelatsioonid

Muutuja	VO	TAO	HE	IK
TAO	.265**	-		
HE	.016	.216*	-	
IK	.061	.269**	.705***	-
SPK	.027	.559***	.330***	.217*

Märkused. N = 103. $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$. VO – Võidule orienteeritud identiteet; TAO – Terviklikule arengule orienteeritud identiteet; IK – Identiteedi kesksus; HE – Hinnangulised emotsioonid; SPK – Struktureeritud positiivse keskkonna loomine

Analüüsist nähtub, et struktureeritud positiivse keskkonna loomisega kõige tugevamas statistiliselt olulises positiivses seoses oli sportlase terviklikule arengule orienteeritud identiteet, vt Tabel 11. Lisaks ilmsid statistiliselt olulised, kuid mõnevõrra nõrgemad positiivsed seosed struktureeritud positiivse keskkonna loomise ja identiteedi hinnanguliste emotsioonide vahel ning struktureeritud positiivse keskkonna loomise ja identiteedi kesksuse vahel. Seevastu võidule orienteeritud identiteedi ja struktureeritud positiivse keskkonna loomise vahel statistiliselt olulist seost ei tuvastatud. Lisaks treeningul struktureeritud positiivse keskkonna loomisega seotud seostele ilmsid statistiliselt olulised seosed ka identiteedi faktorite endi vahel. Kõige tugevam positiivne seos tuvastati identiteedi kesksuse (IK) ja hinnanguliste emotsioonide (HE) vahel. Terviklikule arengule orienteeritud identiteet (TAO) oli positiivses seoses nii identiteedi kesksusega kui ka hinnanguliste emotsioonidega. Samuti olid võidule orienteeritud identiteet (VO) ja terviklikule arengule orienteeritud identiteet (TAO) on omavahel positiivses seoses.

Kuna korrelatsioonanalüüs kinnitas seoseid treeneri identiteedi erinevate tahkude ja struktureeritud positiivse keskkonna loomise vahel, viidi järgnevalt läbi mitmene lineaarne regressioonanalüüs. Selle eesmärk oli selgitada, kuivõrd treeneri identiteet tervikuna võimaldab prognoosida eneseraporteeritud struktureeritud positiivse keskkonna loomist. Enne tulemuste tõlgendamist kontrolliti regressioonanalüüsi põhieeldusi. Multikollineaarsuse hindamiseks kasutati VIF-näitajaid, mis jäid vahemikku 1.08–2.05, viidates, et ennustajate

vahel puudub liigne seotus. Jääkide normaaljaotust kontrolliti Shapiro-Wilk testiga, mis kinnitas jääkide vastavust normaaljaotusele ($W = .985$; $p = .323$).

Moodustatud regressioonimudel osutus statistiliselt oluliseks ($F(4, 98) = 15.2$, $p < .001$), selgitades 38.2% ($R^2 = .382$) struktureeritud positiivse keskkonna loomise varieeruvusest. Regressioonanalüüsi üksikasjalikud tulemused on esitatud Tabelis 12.

Tabel 12

Treeneri identiteedi faktorite mitmene lineaarne regressioonanalüüs positiivse keskkonna loomise prognoosimiseks struktureeritud positiivse keskkonna loomise ennustamisel

	<i>B</i>	<i>SE</i>	95% CI	<i>t</i>	β	<i>p</i>
Vabaliige	.01	.04	[-.08, .11]	0.26		.792
VO	-.08	.06	[-.19, .03]	-1.43	-.12	.157
TAO	.61	.09	[.42, .79]	6.59	.56	< .001
HE	.25	.09	[.07, .42]	2.81	.32	.006
IK	-.14	.11	[-.35, .07]	-1.32	-.15	.190

Märkused. B – standardiseerimata koefitsient, SE – standardviga, β – standardiseeritud koefitsient

Tabelist 12 nähtub, et treeneri identiteedi tahkudest on kõige tugevam ja statistiliselt olulisem struktureeritud positiivse keskkonna loomise ennustaja sportlase terviklikule arengule orienteeritud identiteet. Teise olulise ennustajana eristusid mudelis treenerirolliga seotud hinnangulised emotsioonid. Regressioonimudelis ei osutunud võidule orienteeritus ja identiteedi kesksus statistiliselt olulisteks ennustajateks struktureeritud positiivse keskkonna loomise puhul.

Selleks, et välja selgitada, milline treeneri professionaalse identiteedi tahk mängib kõige enam rolli struktureeritud positiivse keskkonna loomisel viidi läbi ka nelja astmeline hierarhiline regressioonanalüüs. Kõik eeldused hierarhiline regressioonanalüüsi läbiviimiseks olid täidetud. Lisaks eelnevalt läbi viidud multikollineaarsuse ja jääkide normaaljaotuse kontrollile viidi läbi ka jääkide sõltumatuse kontrolli Dubrin-Watsoni testiga, mis kinnitas jääkide sõltumatust ($DW = 1.71$; $p = .118$). Võimalike erindite tuvastamiseks ja nende mõju hindamiseks mudelile kasutati Cooki statistikut, mille väärtused jäid alla kriitilise piiri, seega võib kinnitada, et andmestikus puudusid mudeli parameetreid ebamõistlikult moonutavad üksikjuhtumid.

Hierarhilise regressioonanalüüsi tulemused struktureeritud positiivse keskkonna loomise ennustamiseks on esitatud tabelis 13. Analüüs viidi läbi nelja mudeliga. Esimeses mudelis kaasati ennustajana treeneri identiteedi kesksus (IK), mis osutus statistiliselt oluliseks ennustajaks ning selgitas 4.7% struktureeritud positiivse keskkonna loomise varieeruvusest. Teise mudelisse lisati hinnangulised emotsioonid HE, mille tulemusena suurenes mudeli seletusvõime 10.9%-ni. HE lisamisel muutus esimeses mudelis oluline olnud identiteedi kesksuse (IK) mõju ebaoluliseks. Kolmandasse mudelisse lisatud võidule orienteeritud identiteet (VO) ei parandanud mudeli seletusvõimet statistiliselt olulisel määral. Neljandasse mudelisse lisati terviklikule arengule orienteeritud identiteet (TAO), mis tõstis mudeli üldise seletusvõime 38.2%-ni. Mudeli paranemine oli statistiliselt oluline ning lõplikus mudelis osutusid olulisteks ennustajateks identiteedi tahud HE ja TAO (Vt tabel 13)

Tabel 13

Treeneri identiteedi tahkude hierarhiline regressioonanalüüs struktureeritud positiivse keskkonna loomisel

Mudel	Muutuja	B	95% CI	SE B	β	R ²	ΔR^2
Mudel 1						.047	.047*
	Vabaliige	-.00	[-.11, .10]	.05			
	IK	.20	[.02, .39]	.09	.22*		
Mudel 2						.11	.06*
	Vabaliige	.00	[-.10, .11]	.05			
	IK	-.03	[-.28, .22]	.13	-.03		
	HE	.27	[.07, .48]	.10	.35*		
Mudel 3						.11	.00
	Vabaliige	.00	[-.10, .11]	.05			
	IK	-.03	[-.28, .22]	.13	-.03		
	HE	.27	[.07, .48]	.10	.35*		
	VO	.02	[-.11, .14]	.06	.02		
Mudel 4						.38	.27***
	Vabaliige	.01	[-.08, .10]	.04			
	IK	-.14	[-.35, .07]	.11	-.15		
	HE	.25	[.07, .42]	.09	.32**		
	VO	-.08	[-.19, .03]	.06	-.12		
	TAO	.60	[.42, .79]	.09	.56***		

Märkused N=103. B – standardiseerimata koefitsient; SE – standardviga; β – standardiseeritud koefitsient; R² – determinatsioonikordaja; ΔR^2 – determinatsioonikordaja muutus; CI – usaldusvahemik; LL – alampiir; UL – ülempiir;

*p < .05.**p < .01.***p < .001.

Mudel 1: F(1,101) = 4.99, p = .028.

Mudel 2: $\Delta F(1,100)$ = 6.99, p = .010.

Mudel 3: $\Delta F(1,99)$ = .06, p = .806.

Mudel 4: $\Delta F(1,98)$ = 43.27, p < .001.

Arutelu

Käesoleva magistr töö eesmärk oli kohandada Eesti konteksti kaks treeneri identiteedi küsimustiku ja spordis eluoskuste õpetamise küsimustik, ning viia läbi nende esmane valideerimine. Teiseks suuremaks eesmärgiks oli uurida treeneri professionaalse identiteedi seosed eneseraporteeritud psühhosotsiaalse keskkonna loomisega.

Mõõtevahendite psühhomeetrilised omadused

Kahemõõtmeline sporditreeneri identiteedi küsimustiku puhul hinanti kahe esimest järku latentse faktori (VO ja TAO) mõõtmismudeli sobivust. Mudeli määratlemise protsess koosnes kolmest etapist ning lõplik mudel näitas head sobivust andmetega, toetades kahe eristunud, kuid mõõdukalt korreleeruva konstrukti olemasolu.

Mudeli arendamise käigus tehti originaalküsimustiku algmudeliga võrreldes kaks olulist täiendust. Esiteks osutus vajalikuks VO1 ja VO2 jääkide korrelatsiooni sissetoomine, mis viitab sellele, et need kaks indikaatorit jagavad lisaks VO faktorile ka indikaatorispetsiifilist variatsiooni. See mudeli täiendamine oli kooskõlas soovitud, mille kohaselt võivad lähedased mõõdikud põhjustada jääkide mittesõltumatust (Brown, 2015). Teiseks ilmnes VO2 negatiivne ristlaadumine TAO faktorile, mis tähendab, et VO2 ei mõõda üksnes VO konstrukti, vaid on seotud ka TAO konstruktiga vastassuunaliselt. See võib viidata asjaolule, et kõnealune väide VO2 (kui keskne on 'vastaste alistamine' sinu nägemuses iseendast treenerina) aktiveerib vastajas mõlema konstruktiga seotud protsesse, ning kõrgem TAO skoor on seotud madalama VO2 hinnanguga, arvestades VO faktori mõju. Kahe faktori vaheline positiivne korrelatsioon on mõõdukas, mis viitab, et VO ja TAO on eristuvad, kuid omavahel seotud konstruktid. See leid viitab omakorda nende kahe konstrukti eristuvale valiidsusele ehk sellele, et VO ja TAO konstruktid ei kattu, ent neil on teatav sisuliselt tõlgendatav ühisosa. Lõpliku mudeli puhul kinnitas mõõtevahendi usalduväärsust ka sisereliaabluse analüüs, kus nii võidule orienteeritud identiteedi kui ka terviklikule arengule orienteeritud identiteedi alaskaalade sisereliaablused osutusid heaks.

Treeneri identiteedi olulisuse skaala kinnitava faktoranalüüsi tulemused näitasid, et algne kaheksast väitest koosnev mudel ei sobinud hästi andmetele, viidates mõnede väidete lokaalsele sõltuvusele ja ristlaadumistele. Mõõtmismudeli iteratiivse täiustamise käigus eemaldati kaks Identiteedi kesksuse originaalversiooni alaskaala indikaatorit (IK1 ja IK2), mis parandas mudeli sobivustnäitajaid oluliselt.

Väidete IK1 ja IK2 eemaldamise põhjusteks olid nende seosed teiste indikaatoritega, s.t. ristlaadumine, mis viitab sellele, et need väited võivad mõõta osaliselt ka teise leatntse tunnuse konstrukti või sisaldada mingit muud spetsiifilist ühist variatiivsust (nt väidete

üldfaktori olemasolu, millele enamik väiteid oluliselt ja sisukalt laaduvad, ja et skaala on niiviisi kasutamiseks psühhomeetriliselt adekvaatne.

Kõikide eelpool toodud mõõtmismudelide piirangutena tuleb märkida, et valim on kinnitava faktoranalüüsi haoks suhteliselt väike. See asjaolu võib mõjutada parameetrite hinnangute täpsust ja mudelide sobivusnäitajate usaldusväärsust. Samuti tuleks arvestada, et mitmesammuline mudeli modifitseerimine suurendab I tüüpi vea riski (MacCallum et al., 1992). Edasistes uuringutes tuleb seega kindlasti lõplikke mudeleid hinnata sõltumatul valimil.

Juhendavate sportlaste tase ja treeneri identiteet

Töö esimene osa keskendus treeneri identiteedi faktorite erisuste selgitamisele lähtuvalt juhendatavate sportlaste kõrgeimast võistlustasemest. Uurimisküsimusena püstitati, kas treeneri identiteet sõltub treenitavate sportlaste tasemest. Töö esimene hüpotees oli, et kõrgema tasemega sportlaste treenimisega tegelevate treenerite identiteet on rohkem võidule orienteeritud võrreldes madalama tasemega sportlaste treenimisega tegelevate treenerite identiteediga. Tulemustest selgus, et gruppide vahel oli statistiliselt oluline erinevus võidule orienteeritud identiteedi osas. Käesolevas töös osalenud valimi puhul oli rahvusvahelisel tasemel sportlasi treenivate treenerite võidule orienteeritus statistiliselt oluliselt kõrgem kui harrastusspordi treeneritel. See tulemus oli kooskõlas Cote ja Gilbert (2009) leiuga, kes tõid välja, et professionaalsete sportlaste treenerid on eelkõige talendi juhid ja nende peamine eesmärk on võitmine ja sportlike tulemuste saavutamine, mitte sportlaste terviklik areng. Seega leidis esimene hüpotees kinnitust.

Töö teine hüpotees oli, et madalama tasemega sportlaste treenimisega tegelevate treenerite identiteet on rohkem sportlase terviklikule arengule orienteeritud kui kõrgema tasemega sportlaste treenimisega tegelevatel treeneritel. Antud töös ei leitud statistiliselt olulist erinevust treenitavate sportlaste taseme ja treeneri terviklikule arengule orienteeritud identiteedi vahel. Seega teine hüpotees kinnitust ei leidnud. See tulemus võib tuleneda sellest, et treeneri identiteet võib olla samaaegselt nii võidule orienteeritud kui ka sportlase terviklikule arengule suunatud, ehk sama treener võib sõltuvalt spordi kontekstist, end identifitseerida end eelkõige treeneritena, kes keskendub sportliku soorituse arendamisele, väärtustab sportlaste võite enam kui nende terviklikku arengut ning on peamiselt motiveeritud sportlikust edust võistlustel, samas teises kontekstis võib treener pidada olulisemaks sportlase terviklikku arengut ja rõhutada enesekindluse, seotuse ja iseloomu arengu toetamist, ning lähtuda eelkõige eesmärgist arendada sportlaste üldist heaolu ja toetada nende terviklikku arengut (Yukhymenko-Lescroart & Sharma, 2022).

Töö tulemusest tuli välja ka statistiliselt oluline seos treenitavate sportlaste taseme ja treeneri identiteedi hinnanguliste emotsioonide vahel. Tulemustest selgus, et treenerite hinnangulised emotsioonid (“ma armastan oma rolli treenerina”) olid harrastajate ja klubi tasemel töötavatel treeneritel statistiliselt oluliselt positiivsemad, kui Eesti ja rahvusvaheliste sportlastega töötavate sportlaste treeneritel. See leid võib tuleneda sellest, et sarnaselt sportlastele muutub ka treeneritöö taseme kasvades pingelisemaks. Varasem sisemine motivatsioon ja kirg spordi vastu võivad asenduda tulemuste saavutamise kohustusega ja sponsorite, alaliitute, toetajate ja kaasaelajate ootustele iga hinna eest vastamisega. Rahastus tippspordis sõltub tihtipeale otseselt saavutatud tulemustest, ning arengueesmärkide asemel võidakse hakata püstitama tulemuseesmärke, mis ei pruugi olla niivõrd sportlaste ja treenerite kontrolli all. Mitmed varasemad uuringud viitavad sarnastele järeldustele. Olusoga jt. (2009) töid välja, et just tippsordi tasemel seostatakse treeneriametit kõrgema stressiga. Gould ja teised (2002) töid välja, et suur stressor treenerite elus on see, et treenerite edukust, millest sõltuvad ka nende tulevased karjäärivõimalused, hinnatakse tihtipeale nende poolt treenitavate sportlaste saavutuste põhjal. Sullivan ja Nashman (1993) töid olümpiatreenerite valimil tehtud uuringu tulemuste põhjal välja, et lisastressorid treenerite sportliku taseme kasvades on ka oma riigi esindamine ja perest ja kodust eemal veedetud aeg.

Professionaalse identiteedi vahelised seosed

Treenerite professionaalse identiteedi erinevate tahkude vahelisi seoseid analüüsid leiti, et erinevad professionaalse identiteedi tahud on omavahel seotud. Kõige tugevam seos ilmnis treeneri professionaalse identiteedi hinnanguliste emotsioonide ja identiteedi kesksuse vahel. Terviklikule arengule orienteeritud identiteet oli positiivses seoses nii identiteedi kesksusega kui ka hinnanguliste emotsioonidega. Nagu ka varasemates uuringutes on välja toodud (Yukhymenko-Lescroart & Sharma, 2022) tuli ka antud uuringus Eesti treenerite valimi puhul välja statistiliselt oluline seos terviklikule arengule suunatud identiteedi ja võidule orienteeritud identiteedi vahel, ning viitab sellele, et neid kahte orientatsiooni ei saa käsitleda vastandlikena. See tähendab, et treener võib samaaegselt toetada sportlaste terviklikku arengut ja heaolu ning saavutada ka sportlikke tulemusi.

Treeneri identiteet ja psühhosotsiaalse keskkonna loomine

Töö teine suurem eesmärk oli uurida seoseid treeneri identiteedi ja spordi keskkonnas eluoskuste õpetamise vahel. Uurimisküsimusena püstitati, kas treeneri professionaalse identiteedi põhjal on võimalik prognoosida, mil määral treener enese raporteeritud küsimustiku tulemuste põhjal loob treeningul struktureeritud positiivset noorte arengukeskkonda.

Töö kolmas hüpotees oli, et treenerid, kes on rohkem sportlase terviklikule arengule orienteeritud identiteediga, panevad treeningutel suuremat rõhku struktureeritud ja positiivse keskkonna loomisele kui treenerid, kes on rohkem võidule orienteeritud identiteediga. Antud hüpotees leidis kinnitust. Kuigi terviklikule arengule suunatud professionaalne identiteet ja võidule orienteeritud identiteet olid omavahel seoses, mis viitab sellele, et treener võib samaaegselt pidada oluliseks nii sportlase terviklikku arengut kui ka sportlike tulemuste saavutamist, siis võidule orienteeritud identiteedi ja struktureeritud positiivse keskkonna loomise vahel statistilist olulist seost ei leitud. Käesolevas töös oli struktureeritud positiivse keskkonna loomisega kõige tugevamas statistiliselt olulises positiivses seoses sportlase terviklikule arengule orienteeritud identiteet. Tulemused võivad viidata sellele, et treenerid, kelle jaoks on oluline toetada sportlaste mitmekülgset ja terviklikku arengut, loovad tõenäolisemalt ka teadlikult struktureeritud ja toetava treeningkeskkonna, mille eesmärk ei ole vaid sportlaste tehniliste ja taktikaliste oskuste arendamine, vaid ka sportlastele laiemate, eluks vajalike oskuste õpetamine. Seega võib treeneri sportlase terviklikule arengule suunatud identiteet toetada sportlaste eluoskuste õppimist läbi spordi.

Vastamaks uurimisküsimusele, kas treeneri professionaalse identiteedi põhjal on võimalik prognoosida, mil määral treener eneseraporteeritud küsimustiku tulemuste põhjal loob treeningutel struktureeritud positiivset noorte arengukeskkonda, viidi läbi mitmene lineaarne regressioonanalüüs. Mudel osutus statistiliselt oluliseks, ning selgitas 38.2% struktureeritud positiivse keskkonna loomise varieeruvusest.

Hierarhilise regressioonanalüüsi tulemusel leiti et kõige olulisem professionaalse identiteedi tegur struktureeritud positiivse keskkonna loomise puhul oli terviklikule arengule orienteeritud identiteet. Samuti mängis olulist rolli treeneri professionaalse identiteedi hinnangulised emotsioonid. Võidule orienteeritud identiteet ja identiteedi kesksus struktureeritud positiivse keskkonna loomisel statistiliselt olulist rolli ei mänginud. Et struktureeritud positiivse arengu keskkonna loomine on osa PNA raamistikust, mille eesmärk on toetada sportlaste terviklikku arengut ja toetada eluoskuste õppimist läbi spordi, siis on seeläbi ka seletatav, miks mängib terviklikule arengule orienteeritud treeneri professionaalne identiteet sedavõrd olulist rolli PNA keskkonna loomisel.

Tugevused ja piirangud

Käesoleva töö üheks peamiseks tugevuseks on selle uudne fookus treeneri professionaalse identiteedi ja psühhosotsiaalse treeningkeskkonna loomise vaheliste seoste uurimisel. Kuigi treeneri identiteeti on varasemalt uuritud, on seda käsitletud peamiselt mõõtmise ja valideerimise kontekstis. Seega liigub käesolev töö sammu edasi, sidudes

treeneri professionaalse identiteedi konkreetsete treeningpraktikate ja treeningkeskkonna kujundamisega.

Teiseks oluliseks tugevuseks on rahvusvaheliselt valideeritud mõõtevahendite kohandamine Eesti konteksti ning nende esmane valideerimine. See loob aluse edasisteks uuringuteks Eestis ja võimaldab tulevikus koguda võrreldavaid andmeid Eesti siseselt ja liikuda treeneri identiteedi uurimisega Eesti kontekstis edasi.

Töö piiranguna tuleb märkida suhteliselt väikest 103 treenerist koosnevat valimit, mis on kinnitava faktoranalüüsi jaoks minimaalne valim ja võib mõjutada mõõtevahendite täpsust. Samuti suurendab mudelite modifitseerimine I tüüpi vea riski, mistõttu tuleks lõplikke mudeleid tulevikus hinnata sõltumatul valimil.

Lisaks on uuringu piiranguks enesekohaste küsimustike kasutamine, mille puhul võivad vastused olla mõjutatud sotsiaalse soovivatuse kallutatusest. Spordipsühholoogia uuringu kontekstis võivad treenerid tajuda, et sportlase terviklikule arengule suunatud identiteet ning struktureeritud ja positiivse keskkonna loomine on sotsiaalselt eelistatumad, mis võib viia kallutatud vastusteni. Samuti võivad hinnangud oma igapäevasele tööle ja kasutatavatele meetoditele olla esitatud tegelikkusest positiivsemas valguses. Edasistes uuringutes oleks soovitatav kaasata lisaks treeneritele ka nende sportlased, et saada mitme allika põhjal objektiivsem hinnang treenerite poolt loodud treeningkeskkonnale.

Järeldused ja edasised suunad

Käesoleva töö tulemused näitavad, et treeneri professionaalne identiteet on oluline tegur spordi psühhosotsiaalse keskkonna kujundamisel. Eelkõige ilmnes, et sportlase terviklikule arengule orienteeritud identiteet on tugev ennustaja struktureeritud ja positiivse treeningkeskkonna loomisel. Tulemused haakuvad ka laialdasema noortesporti probleemiga, milleks on varajane professionaliseerumine ja varajane loobumine organiseeritud spordist. Spordist loobumise põhjustena tuuakse välja liialt sotsiaalsele võrdlusele suunatud treeningkeskkonnad ning treenerite ja lapsevanemate poolne liigne rõhuasetus tulemuseesmärkidele. Et positiivne noorte areng seab vastukaaluks fookuse just sportlaste terviklikule arengule ja eluoskuste õppimisele läbi spordi, viitavad käesoleva töö tulemused, et treeneri terviklikule arengule suunatud identiteet võib olla üks oluline tegur sellise keskkonna loomisel, mis toetab noorte spordis püsimist, rahulolu ja arengut. Noortespordis, kus keskne eesmärk peaks olema sportlaste mitmekülgne areng ja spordis püsimine, võib olla mõistlik treeninggrupi treeneriks määrata treenereid, kelle identiteet on suunatud sportlase terviklikule arengule. Samas võib hilisemas faasis võistlus- ja profispordis, kus rõhk on tulemusel, olla mõistlik treeneriks määrata võidule orienteeritud identiteediga treener. Selline

lähenemine ei tähenda ühe identiteedi tüübi eelistamist teisele, vaid nende kontekstuaalset sobitamist vastavalt sportlaste arenguetapile ja spordi kontekstuaalsetele eesmärkidele. Samuti võib selline identiteedi kaardistamisest lähtuv treeneritele treeninggruppide määramine olla oluline ka treenerite heaolu toetamise ja läbipõlemise ennetamise kontekstis. Kui treeneri identiteet ja eesmärgid ei ole kooskõlas tema töökeskkonna nõudmistega (näiteks terviklikule arengule orienteeritud treener töötab keskkonnas, kust temalt oodatakse kiiret tulemust, või vastupidi), võib see suurendada tööalast pinget ja vähendada tööga rahulolu. Seetõttu võiks edaspidi rohkem tähelepanu pöörata treeneri identiteedi ja töörolli sobivusele.

Huvitav suund kuhu edasi liikuda, on ka sportlaste uuringusse kaasamine, et uurida seoseid treeneri identiteedi, treenerite poolt loodava treeningkeskkonna ja sportlaste motivatsiooni vahel. Edasistes uuringutes oleks oluline kasutada suuremaid ja mitmekesisemaid valimeid ning kontrollida käesolevas töös tõlgitud mõõtmisvahendeid sõltumatutel valimitel. Samuti oleks soovitatav rakendada mitme spordis osaleja lähenemist, kaasates lisaks treeneritele ka sportlased, et saada objektiivsem hinnang treeningkeskkonnale. Tulevikus võiks uurida ka treeneri identiteedi kujunemist ajas ning selle muutumist erinevates karjäärifaasis, samuti selle seoseid sportlaste pikaajaliste eesmärkidega ja spordimotivatsiooniga.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Ahn, J. S., Busque-Carrier, M., Cho, S., & Rivard, G. (2022). Value change across adolescent years: How do adolescents' intrinsic and extrinsic values develop? *Journal of Research in Personality*, *99*, 104263. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2022.104263>
- Anderson-Butcher, D., Paluta, L., Sterling, K., & Anderson, C. (2018). Ensuring Healthy Youth Development through Community Schools: A Case Study. *Children & Schools*, *40*(1), 7–16. <https://doi.org/10.1093/cs/cdx026>
- Arthur, B. G., Strand, B., & Brotherson, S. E. (2023). Wellbeing and Positive Youth Sport Development. *Wellbeing and Positive Youth Sport Development*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780367766924-RESS74-1>
- Bean, C., & Forneris, T. (2017). Is Life Skill Development a By-Product of Sport Participation? Perceptions of Youth Sport Coaches. *Journal of Applied Sport Psychology*, *29*(2), 234–250. <https://doi.org/10.1080/10413200.2016.1231723>
- Beasley, L., Newman, T. J., & Hardin, R. (2022). Applying Social Work Values to Practice in Sport: Perspectives of Licensed Social Workers Employed in Collegiate Athletics. *Advances in Social Work*, *21*(4), 1212–1228. <https://doi.org/10.18060/25311>
- Brown, T. A. (2015). *Confirmatory factor analysis for applied research* (Second edition). The Guilford Press.
- Bruner, M. W., Balish, M., Shea, M., Forrest, C., Brown, S., Webber, K., Gray, E., McGuckin, M., Keats, M., Rehman, L., & Shields, C. A. (2017). Ties That Bond: Youth Sport as a Vehicle for Social Identity and Positive Youth Development. *Research Quarterly for Exercise and Sport*, *88*(2), 209–214. <https://doi.org/10.1080/02701367.2017.1296100>
- Bruner, M. W., McLaren, C., Sutcliffe, J., Gardner, L., & Vella, S. A. (2024). Conceptualizing and measuring positive youth development in sport: A scoping review. *International Review of Sport and Exercise Psychology*, *17*(2), 704–752. <https://doi.org/10.1080/1750984X.2022.2070861>
- Bruner, M. W., McLaren, C., Sutcliffe, J., Gardner, L., Lubans, D., Smith, J., & Vella, S. A. (2023). The effect of sport-based interventions on positive youth development: A systematic review and meta-analysis. *International Review of Sport and Exercise Psychology*, *16*(1), 368–395. <https://doi.org/10.1080/1750984X.2021.1875496>

- Camiré, M., Trudel, P., & Forneris, T. (2012). Coaching and Transferring Life Skills: Philosophies and Strategies Used by Model High School Coaches. *The Sport Psychologist, 26*(2), 243–260. <https://doi.org/10.1123/tsp.26.2.243>
- Camiré, M., Turgeon, S., Kramers, S., Rathwell, S., Bean, C., Sabourin, C., & Pierce, S. (2021). Development and initial validation of the coaching life skills in sport questionnaire. *Psychology of Sport and Exercise, 53*, 101845. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2020.101845>
- Catalano, R. F., Berglund, M. L., Ryan, J. A. M., Lonczak, H. S., & Hawkins, J. D. (2004). Positive Youth Development in the United States: Research Findings on Evaluations of Positive Youth Development Programs. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science, 591*(1), 98–124. <https://doi.org/10.1177/0002716203260102>
- Chacón-Cuberos, R., Zurita-Ortega, F., Ramírez-Granizo, I., & Castro-Sánchez, M. (2020). Physical Activity and Academic Performance in Children and Preadolescents: A Systematic Review. *Apunts Educación Física y Deportes, (139)*, 1–9. [https://doi.org/10.5672/apunts.2014-0983.es.\(2020/1\).139.01](https://doi.org/10.5672/apunts.2014-0983.es.(2020/1).139.01)
- Chinkov, A., & Holt, N. (2015). Implicit Transfer of Life Skills Through Participation in Brazilian Jiu-Jitsu. *Journal of Applied Sport Psychology, 28*, 00–00. <https://doi.org/10.1080/10413200.2015.1086447>
- Côté, J., & Gilbert, W. (2009). An Integrative Definition of Coaching Effectiveness and Expertise. *International Journal of Sports Science & Coaching, 4*(3), 307–323. <https://doi.org/10.1260/174795409789623892>
- Daniel Gould & Cliff Mallet. (2021). The coaching role. *Sport Coaches' Handbook* (lk 1–13). Human Kinetics.
- Danish, S. J., Fazio, R. J., Nellen, V. C., & Owens, S. S. (2002). Teaching life skills through sport: Community-based programs to enhance adolescent development. *Exploring sport and exercise psychology, 2nd ed* (lk 269–288). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/10465-013>
- Dost-Gözkan, A., Kozina, A., Stefenel, D., & Wiium, N. (2021). External Developmental Assets and Positive Identity Among Emerging Adults in Norway, Romania, Slovenia, and Turkey. *Frontiers in Psychology, 12*. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.656972>
- Edwards, J. R., & Leadbetter, R. (2016). Collaborative governance in a sport system: A critique of a “one-size-fits-all” approach to administering a national standardized

- sport program. *Managing Sport and Leisure*, 21(3), 142–163.
<https://doi.org/10.1080/23750472.2016.1220811>
- Elendu, I. C. & Dennis, M. I. (2017). *Over-emphasis on winning, host-to-win and winning-at-all-cost syndrome in modern sports competitions: Implications for unsportsmanship behaviours of sports participants*. 4(5), 104–107.
- Fraser-Thomas, J. L., Côté ,Jean, & and Deakin, J. (2005). Youth sport programs: An avenue to foster positive youth development. *Physical Education and Sport Pedagogy*, 10(1), 19–40. <https://doi.org/10.1080/1740898042000334890>
- Gould, D. (2010). Early Sport Specialization: A Psychological Perspective. *Journal of Physical Education, Recreation & Dance*, 81(8), 33–37.
<https://doi.org/10.1080/07303084.2010.10598525>
- Gould, D. (2016). Conducting Impactful Coaching Science Research: The Forgotten Role of Knowledge Integration and Dissemination. *International Sport Coaching Journal*, 3(2), 197–203. <https://doi.org/10.1123/iscj.2015-0113>
- Gould, D. (2019). The Current Youth Sport Landscape: Identifying Critical Research Issues. *Kinesiology Review*, 8, 150–161. <https://doi.org/10.1123/kr.2019-0034>
- Gould, D., & Carson, S. (2008). Life skills development through sport: Current status and future directions. *International Review of Sport and Exercise Psychology*, 1(1), 58–78. <https://doi.org/10.1080/17509840701834573>
- Gould, D., Greenleaf, C., Guinan, D., & Chung, Y. (2002). A Survey of U.S. Olympic Coaches: Variables Perceived to Have Influenced Athlete Performances and Coach Effectiveness. *The Sport Psychologist*, 16(3), 229–250.
<https://doi.org/10.1123/tsp.16.3.229>
- Hellison, D., & Wright, P. (2003). Retention in an Urban Extended Day Program: A Process-Based Assessment. *Journal of Teaching in Physical Education*, 22(4), 369–381.
<https://doi.org/10.1123/jtpe.22.4.369>
- Hodge, K., & Danish, S. (1999). Promoting Life Skills for Adolescent Males Through Sport. A. M. Horne & M. S. Kiselica, *Handbook of Counseling Boys and Adolescent Males: A Practitioner's Guide* (lk 55–72). SAGE Publications, Inc.
<https://doi.org/10.4135/9781452220390.n4>
- Holt, N. L., Neely ,Kacey C., Slater ,Linda G., Camiré ,Martin, Côté ,Jean, Fraser-Thomas ,Jessica, MacDonald ,Dany, Strachan ,Leisha, & and Tamminen, K. A. (2017). A grounded theory of positive youth development through sport based on results from a

- qualitative meta-study. *International Review of Sport and Exercise Psychology*, 10(1), 1–49. <https://doi.org/10.1080/1750984X.2016.1180704>
- Hu, L., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 6(1), 1–55. <https://doi.org/10.1080/10705519909540118>
- Koh, K. T., Ong, Shu Wen, & Camiré, M. (2016). Implementation of a values training program in physical education and sport: Perspectives from teachers, coaches, students, and athletes. *Physical Education and Sport Pedagogy*, 21(3), 295–312. <https://doi.org/10.1080/17408989.2014.990369>
- Kromerova-Dubinskiene, E., & Sukys, S. (2016). Adolescent Involvement in Sports Activities and Internalisation of Moral Values. *BALTIC JOURNAL OF SPORT & HEALTH SCIENCES*, 1, 22–30. <https://doi.org/10.33607/bjshs.v1i100.43>
- Kultuuriministeerium. (2024). „Eesti spordipoliitika põhialuste aastani 2030“ elluviimisest 2023. Aastal. Kultuuriministeerium. https://spordiregister.ee/aruanne/pdf/Sport2030_aruanne_2023.pdf
- Laborde, S., Guillen, F., & Mosley, E. (2016). Positive personality-trait-like individual differences in athletes from individual- and team sports and in non-athletes. *Psychology of Sport and Exercise*, 26, 9–13. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2016.05.009>
- Lerner, R. (2005). *Promoting Positive Youth Development: Theoretical and Empirical Bases*.
- MacCallum, Robert C., Roznowski, Michael, & Necowitz, Linda B. (1992). Model modifications in covariance structure analysis: The problem of capitalization on chance. *Psychological Bulletin*, 192(112), 490–504.
- Merkel, D. (2013). Youth sport: Positive and negative impact on young athletes. *Open Access Journal of Sports Medicine*, 151. <https://doi.org/10.2147/OAJSM.S33556>
- Morano, M., Bortoli, L., Ruiz, M. C., & Robazza, C. (2020). Psychobiosocial States as Mediators of the Effects of Basic Psychological Need Satisfaction on Burnout Symptoms in Youth Sport. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(12), Article 12. <https://doi.org/10.3390/ijerph17124447>
- Muthén, B. (1984). A General Structural Equation Model with Dichotomous, Ordered Categorical, and Continuous Latent Variable Indicators. *Psychometrika*, 49(1), 115–132. <https://doi.org/10.1007/BF02294210>

- Newman, T. (2020). Life Skill Development and Transfer: “They’re Not Just Meant for Playing Sports”. *Research on Social Work Practice, 30*(6), 643–657.
<https://doi.org/10.1177/1049731520903427>
- Newman, T. J., Alvarez, M. A. G., & Kim, M. (2017). An Experiential Approach to Sport for Youth Development. *Journal of Experiential Education, 40*(3), 308–322.
<https://doi.org/10.1177/1053825917696833>
- Newman, T. J., Ortega, R. M., Lower, L. M., & Paluta, L. M. (2016). Informing priorities for coaching education: Perspectives from youth sport leaders. *International Journal of Sports Science & Coaching, 11*(3), 436–445.
<https://doi.org/10.1177/1747954116645207>
- Newman, T., Lower-Hoppe, L. M., Burch, M., & Paluta, L. M. (2021). Advancing positive youth development-focused coach education: Contextual factors of youth sport and youth sport leader perceptions. *Managing Sport and Leisure*. (world). [https://www-tandfonline-com.ezproxy.utlib.ut.ee/doi/abs/10.1080/23750472.2020.1766760](https://www.tandfonline-com.ezproxy.utlib.ut.ee/doi/abs/10.1080/23750472.2020.1766760)
- Olusoga, P., Butt, J., Hays, K., & Maynard, I. (2009). Stress in Elite Sports Coaching: Identifying Stressors. *Journal of Applied Sport Psychology, 21*(4), 442–459.
<https://doi.org/10.1080/10413200903222921>
- Papacharisis, V., Goudas, Marios, Danish, Steven J., & Theodorakis, Y. (2005). The Effectiveness of Teaching a Life Skills Program in a Sport Context. *Journal of Applied Sport Psychology, 17*(3), 247–254.
<https://doi.org/10.1080/10413200591010139>
- Pengpid, S., & Peltzer, K. (2019). Correlates of sedentary behavior among university students with depression from 22 low- and middle-income countries. *Journal of Human Behavior in the Social Environment, 29*(7), 833–839.
<https://doi.org/10.1080/10911359.2019.1610134>
- Perkins, D. F., & Noam, G. G. (2007). Characteristics of sports-based youth development programs. *New Directions for Youth Development, 2007*(115), 75–84.
<https://doi.org/10.1002/yd.224>
- Persson, M., Espedalen, L. E., Stefansen, K., & Strandbu, Å. (2020). Opting out of youth sports: How can we understand the social processes involved? *Sport, Education and Society, 25*(7), 842–854. <https://doi.org/10.1080/13573322.2019.1663811>
- Petitpas, A. J., Cornelius, A. E., Van Raalte, J. L., & Jones, T. (2005). A Framework for Planning Youth Sport Programs That Foster Psychosocial Development. *The Sport Psychologist, 19*(1), 63–80. <https://doi.org/10.1123/tsp.19.1.63>

- Pierce, S., Gould, Daniel, & Camiré, M. (2017). Definition and model of life skills transfer. *International Review of Sport and Exercise Psychology*, *10*(1), 186–211. <https://doi.org/10.1080/1750984X.2016.1199727>
- Pope, J. P., & Hall, C. R. (2014). Further Validation of the Coach Identity Prominence Scale. *Measurement in Physical Education and Exercise Science*, *18*(4), 286–298. <https://doi.org/10.1080/1091367X.2014.943841>
- Potrac, P., Brewer, Clive, Jones, Robyn, Armour, Kathleen, & Hoff, J. (2000). Toward an Holistic Understanding of the Coaching Process. *Quest*, *52*(2), 186–199. <https://doi.org/10.1080/00336297.2000.10491709>
- Reverdito, R., Carvalho, H., Galatti, L., Scaglia, A., Gonçalves, C., & Paes, R. (2017). Effects of Youth Participation in Extra-Curricular Sport Programs on Perceived Self-Efficacy: A Multilevel Analysis. *Perceptual and Motor Skills*, *124*, 569–583. <https://doi.org/10.1177/0031512517697069>
- Santos, F., Camiré, M., MacDonald, D. J., Campos, H., Conceição, M., & Silva, P. (2017). Youth Sport Coaches' Perspective on Positive Youth Development and its Worth in Mainstream Coach Education Courses. *International Sport Coaching Journal*, *4*(1), 38–46. <https://doi.org/10.1123/iscj.2016-0092>
- Santos, F., Camiré, Martin, & Campos, P. H. da F. (2018). Youth sport coaches' role in facilitating positive youth development in Portuguese field hockey. *International Journal of Sport and Exercise Psychology*, *16*(3), 221–234. <https://doi.org/10.1080/1612197X.2016.1187655>
- Santos, F., Corte-Real, N., Regueiras, L., Strachan, L., Dias, C., & Fonseca, A. (2017). Portuguese Football Coaches' Role in Facilitating Positive Development Within High Performance Contexts: Is Positive Development Relevant? *International Sport Coaching Journal*, *4*(2), 147–161. <https://doi.org/10.1123/iscj.2016-0009>
- Smith, K. L., Jackson, D., & Weir, P. L. (2024). Relative Age and Positive Youth Development in Youth Sport: Do Developmental Assets Play a Role in Creating Advantage Reversals in Female Soccer? *Sports*, *12*(1), Article 1. <https://doi.org/10.3390/sports12010030>
- Strachan, L., Fraser-Thomas, J., & Nelson-Ferguson, K. (2016). An Ecological Perspective on High Performance Sport and Positive Youth Development. *Positive Youth Development through Sport* (2. tr). Routledge.
- Strand, B., Kruckenberg, C., & Frank, J. (2019). *POSITIVE YOUTH SPORT DEVELOPMENT FOR COMMUNITY AND YOUTH SPORT LEADERS*. *83*, 9–18.

- Sullivan, P. A. & Nashman, H. W. (1993). The 1992 United States Olympic team sport coaches: Satisfactions and concerns. *Applied Research in Coaching and Athletics Annual*, 8, 1–14.
- Taylor, R. D., Oberle, E., Durlak, J. A., & Weissberg, R. P. (2017). Promoting Positive Youth Development Through School-Based Social and Emotional Learning Interventions: A Meta-Analysis of Follow-Up Effects. *Child Development*, 88(4), 1156–1171. <https://doi.org/10.1111/cdev.12864>
- Whitley, M. A., Gould, Daniel, Wright, E. Missy, & and Hayden, L. A. (2018). Barriers to holistic coaching for positive youth development in South Africa*. *Sports Coaching Review*, 7(2), 171–189. <https://doi.org/10.1080/21640629.2017.1361169>
- Wiersma, L. D. (2000). Risks and Benefits of Youth Sport Specialization: Perspectives and Recommendations. *Pediatric Exercise Science*, 12(1), 13–22. <https://doi.org/10.1123/pes.12.1.13>
- Wright, P. M. (2023). Sport and Physical Activity for Positive Youth Development Related to Social and Emotional Learning: Reflections From the Know-Do Gap. *Kinesiology Review*, 12(1), 19–27. <https://doi.org/10.1123/kr.2022-0038>
- Yukhymenko-Lescroart, M. A., & Sharma, G. (2022). The role of coaching identity and life purpose orientations in holistic athlete development. *International Journal of Sports Science & Coaching*, 17(3), 477–489. <https://doi.org/10.1177/17479541211073546>

Lisa A**Treeneri identiteedi olulisuse skaala (Pope & Hall, 2014)**

Palun märkige, mil määral nõustute või ei nõustu järgmiste väidetega

Skaala:

Üldse pole nõus

1

2

3

4

Väga nõus

5

Palun märkige kuivõrd kehtivad järgnevad väited Teie kohta treenerina

1. Ma armastan oma rolli treenerina

1

2

3

4

5

2. Teiste treenimine annab mulle eneseteostuse tunde

1

2

3

4

5

3. Minu jaoks on teiste treenimine rahuldustpakkuv

1

2

3

4

5

4. Teiste treenimine on keskne osa minust

1

2

3

4

5

5. Teiste treenimine on osa minu identiteedist

1

2

3

4

5

6. Teiste treenimine on suur osa minu elust

1

2

3

4

5

7. Kui ma ei saaks teisi treenida, oleks minu elus suur tühimik

1

2

3

4

5

8. Teiste treenimine on osa sellest, kes ma olen

1

2

3

4

5

Lisa B**Kahemõõtmeline sporditreenerite identiteedi küsimustik (Yukhymenko-Lescroart, 2024)**

Palun märkige, kui keskne on iga järgmine omadus Teie nägemuses iseendast treenerina. Kui omadus tundub Teile hea või soovitatav, aga pole oluline osa sellest, kes Teie olete, siis vastake „Pole keskne selles, kes ma tegelikult olen“. Märkige vastused, mis kõige paremini peegeldavad Teie arvamust iga omaduse kohta, mis on Teie kui treeneri jaoks keskne.

Skaala:

Pole keskne olemus					On keskne olemus	
1	2	3	4	5	6	7

Kui keskne on iga järgnev omadus Teie nägemuses iseendast treenerina**1. Kõrgete kohtade saavutamine spordis**

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

2. Oma sportlastele eeskujuks olemine

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

3. Vastaste alistamine

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

4. Oma sportlastes enesekindluse arendamine

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

5. Võitude saavutamine

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

6. Oma sportlastes seotuse tunde arendamine

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

7. Rekordite püstitamine

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

8. Oma sportlaste iseloomu arendamine

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

9. Meistrivõistluste võitmine

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

10. Oma sportlaste arendamine võimekateks inimesteks

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

Lisa C

Spordis eluoskuste õpetamise küsimustik (Camiré et al., 2021)

Järgnevad väited keskenduvad sellele, Sina noortetreenerina kujundad oma spordikeskkonda, et luua oma sportlastele positiivset spordi õhkkonda. Mõeldes praegusele treeneritööle noortega, palun hinda, mil määral Sa nõustud esitatud väidetega.

Väited sisaldavad selguse huvides ühte või kahte näidet. Näited esindavad üht või mitut, ent mitte ainuvõimalikku viisi, kuidas treener saab vastavat tegevust teha.

Skaala:

Ei nõustu üldse				Nõustun täielikult	
1	2	3	4	5	6

Pakun turvalist keskkonda

Näide: Kontrollin, et spordikeskkond oleks riskidest ja ohtudest vaba

1	2	3	4	5	6
---	---	---	---	---	---

Pakun sobivat järelevalvet

Näide: jälgin treeningtegevusi aktiivselt ja tagan, et sportlased ei jääks järelevalveta

1	2	3	4	5	6
---	---	---	---	---	---

Toon tegevustesse mängulisust ja lõbusust

Näide: Kasutan huumorit toreda keskkonna loomiseks

1	2	3	4	5	6
---	---	---	---	---	---

Soodustan kaasava keskkonna loomist

Näide: Taunin kaaslaste kiusamist ja survestamist

1	2	3	4	5	6
---	---	---	---	---	---

Vahendan tõhusalt inimeste vahelisi konflikte, kui need ilmuvad

Näide: Sekkun sportlaste omavahelistesse vastasseisudesse

1	2	3	4	5	6
---	---	---	---	---	---

Sean sportlastele realistlikud ootused nii spordiväljakul kui ka sellest väljaspool

Näide: Julgustan proovile panevate kuid jõukohaste eesmärkide seadmist

1	2	3	4	5	6
---	---	---	---	---	---

Keskendun sportlaste oskuste edendamisele lähtuvalt nende arengutasemest

Näide: Vajadusel kohandan tegevusi vastavalt sportlaste tasemele

1	2	3	4	5	6
---	---	---	---	---	---

Olen eeskujuks sobiva käitumisega nii spordiväljakul kui ka sellest väljaspool

Näide: Näitan ausust sportlaste, lapsevanemate ja spordiametnike vastu

1	2	3	4	5	6
---	---	---	---	---	---

Käitun soojalt ja hoolivalt

Näide: Käitun viisil, mis on kõigi suhtes lahke ja avatud

1	2	3	4	5	6
---	---	---	---	---	---

